מאמר זה מוקדש לעילוי נשמת אבי מורי
שמעון דב וינר ז״ל
אשר ציפה לבניין אריאל בימיו.
ת.נ.צ.ב.ה.

דוד הלל וינר

הארון

הקדמה
״ויהי בנסוע הארון״
הנסיון להחזיר את עם ישראל למצרים
מלחמת ישראל בפלשתים
הבדלת ישראל בשירת האזינו
נבואת ירמיה
נבואת הושע
נבואת יחזקאל
בדי הארון
הארון - מבער העבודה הזרה
חטא העגל
עגלי ירבעם
יעקב ויוסף במצרים
בין דוד לשלמה
פרץ עוזה - בכתף ישאו
מיקום הארון
ארון העץ
הארון במקדש ע״פ הרמב״ם
הבדים שבארון בבית המקדש
הכרובים בבית המקדש
ארון העדות - ארון הברית
'ארון העדות'
'ארון הברית'
הארון בבית המקדש העתידי
נספח - הפרוכת בבית המקדש הראשון

הקדמה

ספר שמות[1]:

ועשו ארון עצי שטים אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קמתו. וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו ועשית עליו זר זהב סביב. ויצקת לו ארבע טבעת זהב ונתתה על ארבע פעמותיו ושתי טבעות על צלעו האחת ושתי טבעות על צלעו השנית. ועשית בדי עצי שטים וצפית אותם זהב. והבאת את הבדים בטבעות על צלעות הארון לשאת את הארון בהם. בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו.

1. שמות כ״ה, י'-כ״ב.

ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך. ועשית כפרת זהב טהור אמתים וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה. ועשית שנים כרובים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפורת. ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה מן הכפורת תעשו את הכרובים על שני קצותיו. והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה סוככים בכנפיהם על הכפורת ופניהם איש אל אחיו אל הכפורת יהיו פני הכרובים. ונתת את הכפורת על הארון מלמעלה ואל הארון תתן את העדות אשר אתן אליך. ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרבים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל.

עם ישראל נצטווה לבנות שני כלים: ארון וכפורת, על כן ישנו פס' סיכום לארון "ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אליך"[2] ואז מופיע תיאור הכפורת שבו חוזרות המידות.

כך נראה גם מרש"י ששאל מדוע הוכפל הציווי של נתינת העדות לארון וזה לשונו:

יש לומר שבא ללמד שבעובי ארון לבדו בלי כפורת ייתן תחילה העדות לתוכו ואח"כ ייתן את הכפורת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואח"כ ויתן את הכפורת על הארון מלמעלה.

נראה שיש כאן שני תפקידים המייצגים שתי גישות. מחד הארון שתכונתו קיבול התורה ("עץ החיים") ומאידך הכרובים השומרים ומסוככים על הארון ככרובי גן עדן, לשמור את "דרך עץ החיים"[3] שהיא התורה לפי התנא דבי אליהו[4] "עץ חיים היא למחזיקים בה".

שני פנים קיימים א"כ בארון: הפן האקטיבי - הפצת התורה, והפן הפסיבי - השמירה, שמהותה תתבאר בע"ה בהמשך.

"ויהי בנסוע הארון"

הורונו חז"ל במסכת שבת[5]:

ת"ר 'ויהי בנסוע הארון ויאמר משה' פרשה זו עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ולמטה (=נונים הפוכים) שאין זה מקומה. רבי אומר לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו.

על התשובה הראשונה נשאלת השאלה מדוע אם כן נכתבה פרשה זו לא במקומה? וביארה הגמרא: "ולמה כתבה כאן? כדי להפסיק בין פורענות ראשונה לפורענות שניה. פורענות שניה מאי היא? 'ויהי העם כמתאוננים', פורענות ראשונה 'ויסעו מהר ה' ואמר רבי חמא ב"ר חנינא שסרו מאחרי ה'. והיכן מקומה? אמר רבי אשי בדגלים".

דעה זו רואה את הבעייתיות שבהתקדמות בנ"י לעבר א"י.

2. שם ט"ז.
3. בראשית ג', כ"ד.
4. פרק א'.
5. שבת קט"ו ע"ב.

יש להבין מה ענינה של פרשה זו שדווקא היא המפרידה בין פורענות לפורענות וכן מה יחודה של הפרשיה בניגוד לכשלונות האחרים במסע לעבר א"י?

גם לדעת רבי הסבור שפרשה זו היא ספר בפני עצמו יש מקום להבין מה עושה אותה לספר עצמאי ומדוע דווקא במקום זה?

נראה על פי רש"י בפירושו לתורה, שספר משמעותו שבח והבדלת עם ישראל, כשכל ספר מייצג פן שונה בהעברת **דבר ה' לישראל.**

הבנה זו אנו רואים בתחילת פירוש רש"י לחמשת חומשי תורה.

בתחילת ספר בראשית:

> אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל... כח מעשיו הגיד **לעמו**... כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה **לאשר ישר בעיניו**... ונתנה לו.

בתחילת ספר שמות:

> אף על פי שמנאן בחייהן... **להודיע חיבתן** שנמשלו לכוכבים... לכולם בשם יקרא.

בתחילת ספר ויקרא:

> לכל דברות ולכל אמירות... קדמה קריאה **לשון חיבה** לשון שמלאכי השרת משתמשין בו... שנאמר ויקר אלוקים אל בלעם.

בתחילת ספר במדבר:

> **מתוך חיבתן** אליו מונה אותם... ובאי באייר מנאם.

בתחילת ספר דברים:

> לפי שהן דברי תוכחות... והזכירם ברמז מפני כבודם של ישראל.

רש"י בפירושו לפס' "ואתנה את הלווים"[6] מסביר:

> ה' פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה **להודיע חבתן** שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמניין ה' חומשי תורה וכך ראיתי בב"ר[7].

עפ"י הבנה זו ניתן לומר שהפרשה שאנו עוסקים בה "ויהי בנסוע הארון", המהווה "ספר חשוב בפני עצמו", גם היא מבטאת הבדלה ושמירה לישראל מאוה"ע וזו הבשורה שבין שתי הפורענויות לפי הדעה הראשונה.

פרשה זו מופיעה בין סוף פרק י' בספר במדבר האומר[8] "נוסעים אנחנו אל המקום אשר

6. במדבר ח', י"ט.
7. בשם הרב ברויאר בספרו "פרקי בראשית" בפרק 'לשון הזהב של רש"י'.
8. פס' כ"ט. וזה לשון הספרי (פסקא פ"ב) - "ויסעו מהר ה' דרך שלושת ימים אין צורך לומר שהרי כבר נאמר אחד עשר יום מחורב ת"ל ויסעו מהר ה' מלמד שהילכה שכינה בו ביום ל"ו מיל כדי שיכנסו לארץ. **משלו משל למה הדבר**

אמר ה' אותו אתן לכם" לבין תחילת פרק י"א[9] "ויהי העם כמתאוננים רע באוזני ה' " מה קרה בינתיים? בינתיים סרו מאחרי ה' כדברי ר' חמא ברבי חנינא ולא רצו להמשיך לכיוון ארץ ישראל. מה גרם לשינוי?

נראה שארון הברית מושך לכיוון א"י - "ויהי בנסוע הארון" - אך ישנם אויבים המפריעים להתקדמות והארון מפיצם ומניסם לכל עבר ולא רק זאת אלא שאח"כ מקבץ הוא את ישראל "שובה ה' רבבות אלפי ישראל".

מי הם אותם אויבים ומשנאים?

אויבים ומשנאים לקב"ה מופיעים בתהילים[10] "כי הנה **אויביך** יהמיון **ומשנאיך** נשאו ראש" ומה הוא רצונם?

> על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך. אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד.

אם כן אנו רואים שהארון הפיץ את הגויים שרצו שלא יזכר שם ישראל עוד.

מי הם אותם גוים וכיצד ניסו לעשות זאת?

בספרי[11] משמע שבכל דור יש אויבים ומשנאים אחרים. מי הם המשנאים בדור המדבר שאותם הפיץ הארון וכיצד ניסו לפגוע בישראל?

כמו כן יש לשאול מהיכן היה צריך לקבץ את אלפי ישראל?

הנסיון להחזיר את עם ישראל למצרים

לאחר יציאת מצרים התחרטו פרעה ועבדיו ולבסוף גם עמו על שחרור עם ישראל כפי שנאמר[12]: "ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ואמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעובדינו ויאסור את רכבו ואת עמו[13] לקח עמו".

בתחילה ניסו להחזיר את ישראל בכח, אך בקריעת ים סוף הבינו שלא יצליחו בדרך זו "כי ה' נלחם להם במצרים"[14]. עם זאת רצוננו לומר שהרצון להחזיר את ישראל לא נעלם, אלא שהמצרים שינו את צורת פעולתם.

דומה? לבני אדם שיוצאים למלחמה בשעה שהם יוצאים הם שמחים ובכל זמן מתיגעים ידיהם מתרשלות אבל ישראל אינו כן אלא כל זמן שהם מתיגעים הם שמחים ואומרים נלך ונירש את א"י".

9. וזה לשון הספרי (פסקא פ"ב) - "כך הלכה שכינה בו ביום ל"ו מיל כדי שיכנסו ישראל לארץ התחילו ישראל מתרעמים לפני המקום שנתלבטו על דרך זו והמקום צריך להתרעם עליהם שבשבילם הלכה שכינה ל"ו מיל, כדי שיכנסו ישראל לארץ".
10. תהילים פ"ג, ג'.
11. במדבר פסקא פ"ד.
12. שמות י"ד, ה'.
13. גם הם רצו בכך "משכם בדברים" (רש"י שם).
14. שמות י"ד, כ"ה.

המצרים הבינו שכל עוד עמ"י דבק בקב"ה אין להם סיכוי לכך, ולכן הם פעלו לשכנע את העם בדרכי נעם לשוב למצרים. בצורה זו הבינו המצרים שלא תהיה להם הפרעה מצד הקב"ה, שהרי עם ישראל עזב אותו מרצונו ח"ו[15].

צורת שכנוע זו היתה ככל הנראה ע"י שליחים ממצרים[16], כשם שהיה ביציאת מצרים[17].

השליחים מגיעים בזמן של יאוש קשה לישראל ומבטיחים לשפר את התנאים שהיו להם במצרים. הם מנסים לשכנע את העם להתבולל בתוך מצרים ובכך למחות את היישות הישראלית "לכו ונכחידם מגוי ולא ייזכר שם ישראל עוד"[18] וארון ה' מכה בהם ומושך את מסע בנ"י לכיוון א"י ולא למצרים "ישובה ה' רבבות אלפי ישראל".

ננסה לבאר נקודה זו ולהוכיחה בהרחבה ממספר מקומות.

מלחמת ישראל בפלשתים

במלחמה נגד הפלשתים בה נפל ארון ה' בשבי[19] מסופר שהלוחמים הביאו למלחמה את "ארון ברית ה' צבאות **יושב הכרובים**" - כאמור לעיל הכרובים והכפורת הם השומרים ולפי טענתנו שומרים הם מפני התבוללות. הפלשתים מאוד מפחדים ואומרים איש לרעהו "אוי לנו מי יצילנו מיד האלוקים האדירים האלה הם האלוקים המכים את מצרים בכל מכה במדבר"?

מהי כל מכה **במדבר** שהוכו המצרים? כמה מהמפרשים פרשו שמדובר בים סוף שאף הוא חלק מהמדבר. א"כ מה מרבות המילים **בכל מכה**? על כן פירש הרלב"ג בכל מכה = מצרים וחסרה האות ו' ובמדבר = בים סוף. נראה שפירושים אלו קשים בפשט ומיוחד נראה

15. בדרך זו יובן הרמב"ם שבכל התנ"ך לא נמצאים אויבים ומשנאים לה', אלא מצד הדבקות בע"ז (מו"נ ח"א, פל"ו, פנ"ד), והלא פה הם לכאורה באים להרוג את ישראל ולא להוסיף ע"ז? עפ"י דברינו נתבאר שרצו לשכנע את ישראל לחזור אליהם ואל תרבותם האלילית.
16. לכאורה הדבר קשה, שהרי הקב"ה הבטיח לעמ"י "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם" (שמות י"ד, י"ג), ועפ"י דברנו יוצא שמצרים עדיין לא התנתקו מעמ"י, אלא להפך הם קשורים לעם ומנסים לשכנעו לחזור, אלא שיש לומר שכוונת ההבטחה היא שבאותה הצורה שהמצרים מכריחים אתכם להיות להם לעבדים שלא מרצונכם "לא תוסיפו לראותם" אך על דרך מסחר וכדו' לא נאמר פסוק זה. וכך תרגם אונקלוס "ארי כמא דחזיתון ית מצרי יומא דין" דהיינו באותה הצורה כמו היום. נראה שכך הבינו גם חז"ל במכילתא זו (בשלח פרשה ב') "בשלשה מקומות הזהיר המקום לישראל שלא לחזור אל מצרים שנא' "כי אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם" ואומר "לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד" ואומר "בדרך אשר אמרתי לך". מפה רואים שאכן יש אפשרות לראות את המצרים ועל כן זה נאסר. נראה שבגלל הבנה זו הביא הרמב"ם (ספר המצוות ל"ת מ"ו) את שלושת הפסוקים ע"מ להגדיר את האיסור בחזרת ישראל למרותם של המצרים. אכן, מביא הרמב"ם את הירושלמי "לישיבה אי אתה חוזר, אבל אתה חוזר לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש הארץ", כחלק מהגדרת המצוה. גם ביד החזקה מביא הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ז) את שלושת הפסוקים וסמך להם את ההלכה "מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ופרקמטיא וכבוש ארצות אחרות... ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל עפ"י ב"ד שהיא מותרת" (הלכה ח'). נראה שהבנה זו של הרמב"ם נובעת מהעובדה שאין זה קשר של מרות תחת המצרים, שעליה נאמר האיסור.
17. ראה רש"י שמות י"ד, ה'.
18. ההכחדה עליה מדבר הפסוק הינה מהיותינו גוי. הכחדה במובן הפשוט של הריגה לא היתה מצריכה את ההוספה 'מגוי'.
19. שמו"א ד', ד'.

מהמלה "אלה" שהפלשתים מצביעים על הארון ויראים ממנו. והרי הארון לא נבנה עדיין ביציאת מצרים?

פשט הפסוק הוא שהמדבר אינו חלק ממצרים, כפי שחילק ביניהם יונתן בן עוזיאל שתרגם "אלין אינון גבורתא דה' דמחא ית מצרים בכל מחא ולעמיה עבד פרישן [=נפלאות] במדברא". אמנם גם פירוש זה קשה בפשט, שכן התרגום התעלם מן המצרים שבמדבר וטען שמדובר בשאר המופתים כמן וכד'.

לדברנו נאמר שבראיית הפלשתים את הארון והכרובים נזכרו במכות מצרים ובהבדלת ישראל מהם במדבר. ביאור זה בפסוק בהחלט מובן עפ"י הטענה אותה אנו מנסים להוכיח.

הבדלת ישראל בשירת האזינו

בשירת האזינו מצווה משה לעם לזכור כיצד הפרישם הקב"ה מאוה"ע[20]:

> זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך. בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים למספר בני ישראל. כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו. ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו. כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף יפרוש כנפיו יקחהו ישאהו על אברתו. ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר.

משה מתאר את השגחת ה' יתברך על ישראל במדבר ועל השמירה כ"אישון עינו". ומה היתה גולת הכותרת של השגחה זו - "ה' בדד ינחנו" שבח זה הוצמד לא בכדי לפסי "יצב גבולות עמים למספר בנ"י".

כל עם בגבולו וישראל בגבולם - חיים בנפרד. הפרדה זו נעשתה בארץ מדבר כאשר הנשר הוא היכול להוציא משלטון מצרים "כנשר יעיר קנו" על כן יציאת מצרים היתה על כנפי נשרים "אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים ואשא אתכם על כנפי נשרים ואביא אתכם אלי"[21]. גם בתקופה מאוחרת יותר מתנבא יחזקאל שנבכודנצאר יכה את ירושלים ששמה בטחונה במצרים והוא מכנה את נבוכדנצאר[22] "הנשר הגדול גדול הכנפיים ארך האבר מלא הנוצה אשר לו הרקמה". ההוצאה מהתלות במצרים כמו יציאת מצרים משולה למעוף הנשר.

אף הנביא הושע בכעסו על העם מתנבא[23]: "ישובו לא על, היו כקשת רמיה, יפלו בחרב שריהם מזעם לשונם. זו לעגם בארץ מצרים. אל חכך שופר, כנשר על בית ה'. יען עברו בריתי, ועל תורתי פשעו".

20. דברים ל"ב, ז' - י"ב.
21. שמות י"ט, ד'.
22. יחזקאל י"ז, ג'.
23. הושע ז', ט"ז - ח', א'.

נבואת ירמיה

הנביא ירמיה מקונן על כך שהעם לא הולך אחר ה'[24] "למה תריבו אלי כולכם פשעתם בי נאום ה' " בהמשך מובן מה היה המרד והפשע "מה תזלי מאוד לשנות את דרכך גם ממצרים תבושי כאשר בושת מאשור" כלומר החטא והפשע הוא הליכה בדרכי מצרים והתחברות בה ומתוך כך התנתקות מדרכי ה'. כנגד זה אומר הנביא "המדבר הייתי לישראל?" יש להבין מדוע מזכיר להם ירמיה את ההליכה במדבר, האם זה מה שימנע את ההליכה אחר המצרים? עפ"י הסברנו אכן ניתן להבין שמדובר בהבדלה ממצרים במשך תקופת הנדודים במדבר. בצורה זו מובנת השאלה של הנביא כדלהלן: "האם שכחתם כיצד הפרשתי אתכם במדבר מהמצרים ודאגתי לכל חסרונכם על מנת שלא תצטרכו לחזור אליהם, ואתם היום באים להידבק במצרים?"

אכן הנביא מראה להם את הדבר "הדור אתם **ראו** דבר ה' " ופירש רש"י[25]: "בימי ירמיהו כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס? הוציא להם צנצנת המן ואמר להם הדור אתם ראו דבר ה', שמעו לא נאמר אלא ראו, בזה נתפרנסו אבותיכם. הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו". זו הצנצנת המזכירה את הנהגת הקב"ה לישראל במדבר. היא מזכירה לעם לא ללכת להתפרנס ממצרים "האבטיחים והקישואים" ולהתערבב בהם. לא בכדי צנצנת המן הונחה לפני ה' - דהיינו לפני הארון[26].

נבואת הושע

הנביא הושע[27] מתאר את ההתבוללות שהיתה בעם ישראל ואת החזרה ממנה ע"י ה':

> כי אמרה אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושיקויי. לכן הנני שך את דרכך בסירים וגדרתי את גדרה ונתיבותיה לא תמצא. ורדפה את מאהביה ולא תשיג אותם ובקשתם ולא תמצא ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה.

החזרה מההתבוללות לאחר הענישה מתוארת בהמשך הפרק:

> לכן הנה אנוכי מפתיה **והולכתיה המדבר** ודברתי על לבה. ונתתי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור לפתח תקוה וענתה שמה כימי נעוריה וכיום[28] עלותה מארץ מצרים.

24. ירמיה ב', כ"ט.
25. שמות ט"ז, ל"ב.
26. רש"י שם, ל"ג.
27. הושע ב', ז'.
28. "יום' אין הכוונה דוקא ליממה אלא לתקופה, כמו בהמשך הפרק "והיה ביום ההוא אענה נאום ה' אענה את השמים והם יענו את הארץ. והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל" ואין הכוונה שכל זה יקרה ביום אחד.

החזרה לה' בניגוד להתבוללות תהיה במדבר כמו שנעשה לעם ישראל ביציאת מצרים.

אכן, עמק עכור מבטא את הפעולה של הקב"ה כנגד התערבות בעמים ובתרבותם הן בזמן כיבוש יריחו כנגד עכן שלא נבדל מהרכוש של יריחו ורצה להתלבש כבגדיהם "אדרת שנער"[29], והן בתקופה מאוחרת יותר התנבא הנביא ישעיה "והוצאתי מיעקב זרע ומיהודה יורש הרי וירשוה בחירי ועבדי ישכנו שמה. והיה השרון לנוה צאן ועמק עכור לרבץ בקר לעמי אשר דרשוני. ואתם עזבי ה' השכחים את הר קדשי העורכים לגד שלחן והממלאים למני ממסך. ומניתי אתכם לחרב..."[30].

נבואת יחזקאל

העם הגיע ליחזקאל ובקשו להפסיק להיות עם סגולה. לא לזכות בשכר המגיע לו מכך וכן לא להענש כאשר הוא לא מקיים את המצוות. ע"כ עונה יחזקאל: "והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגויים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן"[31] המשך תשובתו של יחזקאל מזכירה את נבואת משה ביחס ליציאת מצרים[32]:

> גם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי. לכן אמור לבנ"י אני ה' **והוצאתי** אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם **בזרוע נטויה** ובשפטים גדולים. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוהים וידעתם כי אני ה' אלוהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. **והבאתי** אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'.

ברוח נבואה זו עונה יחזקאל לעם:

חי אני נאום ה' אלוקים אם לא **ביד חזקה ובזרוע נטויה** ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. **והוצאתי** אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם בם ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה **והבאתי** אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם פנים אל פנים. כאשר נשפטתי את אבותיכם במדבר ארץ מצרים כן אשפט אתכם נאום ה' אלוהים.

ההשוואה בין המקורות נראית בעליל וטוען הנביא שהוא מונע מהם להתבולל כשם שנמנע מהם במדבר מצרים והכוונה לכל זמן הליכתם במדבר. ע"כ הנביא יחזקאל מנבא שעונשם יהיה 40 שנה וזריה בעמים אחרים כנגד 40 שנות הליכת ישראל במדבר, שניסו בזמן זה לשדל את ישראל להתבולל[33].

29. יהושע ז', כ"א.
30. ישעיה ס"ה, ט' - י"ב.
31. יחזקאל כ', ל"ב.
32. שמות ו', ה' - ח'.
33. בדרך זו ניתן לפרש גם את נבואתו של יחזקאל: "ונטיתי את ידי עליהם ונתתי את הארץ שממה ומשמה ממדבר דבלתה בכל מושבותיהם וידעו כי אני ה'" (יחזקאל ו'). ומהו מדבר זה? הפרשנים פרשו שזהו רבלתה וה-ר' התחלף ב-ד' (ראה ויקרא י"א, י"ד 'ואת האיה למינה' ובדברים י"ד, י"ג 'והראה ואת האיה והדיה למינה', ופירש אביי: "דאה וראה אחת היא" (חולין ע"ג ע"א), וכן בשמו"ב כ"ב כתוב: "וירא על כנפי רוח" וכן "כטיט חוצות אדיקם" ובתהילים

וכך אומר הנביא[34] "ונתתי את ארץ מצרים שממה בתוך ארצות נשמות ועריה בתוך ערים מחורבות תהיו שממה ארבעים שנה והפיצותי את ארץ מצרים בגויים וזריתים בארצות... ולא יהיה עוד לבית ישראל למבטח מזכיר עון בפנותם אחריהם ודעו כי אני ה' אלוקים".

מקורות אלו המראים את הקשר בין ישראל למצרים במדבר מבארים את הפחד של משה[35] "למה יאמרו מצרים ברעה הוציאם להרוג אותם בהרים, ולכלותם מעל פני האדמה", שכן היו טענות כאלו של המצרים, וישראל שמעו זאת וכיצד? עפ"י דברינו שהיו כל העת שליחים ממצרים עם ישראל, הענין מבואר היטב.

דבר זה מסביר ג"כ את הטענה של חלק מישראל "ויאמרו איש אל אחיו נתנה ראש ונשובה מצרימה"[36], שכן היתה להם אפשרות לחזור למצרים כיוון שהשליחים כל הזמן שכנעו אותם לכך ולא היה חשש שמא יחזרו והמצרים יצאו למלחמה נגדם.

נראה כי שיטתנו והצעתנו אשר ניסינו להביא ראיה עליה נמצאת בדברי ה"שפת אמת" ואלו הם דברי קודשו[37]:

> תלה הכתוב אלה המסעות ביציאת מצרים שגם בהם נאמר מוצאיהם, שכל המקומות הללו הוצרכו לתשועת ה' כמו שנאמר ויהי בנסוע הארון וכו' קומה ה'. ואלה המלחמות שהיה להם שעל זה נקראו צבאות ה' כמו שכתוב אשר יצאו כו' לצבאותם להיות נלחמים מלחמות ה'... וכי אנכי ארד עמך כו' אעלך גם עלה, לרבות מ"ג מסעות אלו שהיו מיצ"מ עד א"י.

הרי שהיתה כעין יציאת מצרים בכל מסע. לדברינו מובן הדבר.

במקורות אלו ראינו שבמדבר נעשתה הפרדה נוספת של עם ישראל מהמצרים ומניעת התבוללות בם. ההפרדה נעשתה ע"י הארון אשר מחד הרחיק את המצרים ומאידך המשיך את תנועת ישראל לארצם.

ראינו א"כ שהארון מוביל את ישראל במדבר לכיוון א"י. דבר זה יכול לבאר ציווי מיוחד בארון.

ר"ח "וידא על כנפי רוח" וכן "כטיט חוצות אריקם" - וע' מדרש שו"ט שם. ובבראשית י', ד' "ובני יון אלישה ותרשישה כתים ודדנים" ובפסוק המקביל בדהי"א א', ז' "ובני יון אלישה ותרשישה כתים ורודנים". ובמל"ב ט"ז, ו' בקרי וכתיב אדומים-ארומים), ורבלתה היא בבל כפי שמופיע במל"ב כ"ה "ויתפשו את המלך ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה" ברם הסבר קשה שכן מה עניין חורבנה של בבל בנבואת פורענות בישראל?
עפ"י דברינו יתבאר המדבר כמדבר סיני שכן "דבלתה" מזכיר את חנית ישראל ב"עלמון דבלתימה" (במדבר ל"ג), כאשר עלמון היא עיר באזור דבלתימה (עיין דעת מקרא) ושממה גדולה תהיה על אזור זה עקב התבוללות ישראל והתערבותם בגויים ובתרבותם שזהו הנושא של נבואת יחזקאל בעניין זה, שכן באזור זה הפריש הקב"ה את ישראל מהמצרים והם בגדו בו בתקופה מאוחרת יותר. אכן לעתיד כשילמדו הגוים בינה מישראל ולא תהיה התבוללות מתנבא הנביא ישעיה שיחזור המדבר לפרוח "ישמח מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת" ואימתי זה יקרה? כאשר "המה (הגויים) יראו כבוד ה' הדר אלוקינו", ובמציאות של "כי נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה" יתברר שלא יתבוללו שם יותר "והיה שם מסלול ודרך, ודרך הקודש יקרא לה לא יעברנו טמא והוא למו הולך דרך ואווילים לא יתעו ופדויי ה' ישובון ובאו ציון ברינה..." (ישעיה ל"ה).

34. יחזקאל כ"ט, י'.
35. שמות ל"ב, י"ב.
36. במדבר י"ד, ד'.
37. מסעי תרמ"ו.

בדי הארון

נאמר בספר שמות[38] "בטבעת הארון יהיו הבדים לא יסורו ממנו". מה ענינו של ציווי זה שאינו רק תיאור והבטחה שלא יסורו ממנו אלא אסור להוציאם כפי שאמרו חז"ל[39]: "והמסיר בדי הארון ואזהרתיה מהכא לא יסורו ממנו".

הביא בעל ספר החינוך טעם בענין זה[40]:

> ועוד טעם אחר שכל כלי המקדש צורתן מחוייבת לרמוז עניינים גדולים עליונים כדי שיהיה אדם נפעל לטובה מתוך מחשבתו בהן ורצה האל לטובתינו שלא תפסד אותה הצורה אפילו לפי שעה.

אך מהו הענין הגדול? סתם לנו בעל ספר החינוך ולא פירש בפירושו זה.

לפי דברינו שהארון עמד בראש המחנה במעבר לא"י, הבדים שמבטאים את הניידות "בכתף ישאו"[41] לא יזוזו מהארון, לבטא את ההבדלה של ישראל מהאומות ע"י התקדמות ושאיפה תמידית לא"י.

אכן כאשר לא היתה רשות להתקרב לעבר א"י בחטא המעפילים ארון ה' לא מש מקרב המחנה כמופיע בספר במדבר[42] "ויעפילו לעלות אל ראש ההר וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה".

אף במעבר הירדן לא"י צועד בראש ארון ה' וכן כתוב ביהושע[43] "ויהי בנסוע העם... והכהנים נשאי הארון הברית לפני העם" בהתאם לכך ניתן לפרש גם פסוק משיבת ציון שמנבא מיכה[44] "אסוף אאסוף יעקב... עלה הפורץ לפניהם פרצו ויעבורו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפניהם וה'[45] (=ארון הברית) בראשם".

למעשה נבואה זו לא נתקיימה ועמ"י לא זכו לכך, וכיוון שרוב העם לא עלה לארץ ולא נתקיימה הנבואה "גדול יהיה כבוד הבית הזה"[46] הדבר מתבטא בכך שבבית שני לא היו ארון ולא כרובים. הסיבה לכך היא ש"הענין האלוקי אינו חל על האדם כי אם לפי הכנת האדם, אם מעט, מעט. אם הרבה, הרבה"[47].

38. כ"ה, ט"ו.
39. מכות כ"ב ע"א, ובסהמ"צ לרמב"ם ל"ת פ"ו.
40. בסוף מצווה צ"ו.
41. במדבר ז', ט'.
42. שם י"ד, מ"ד.
43. יהושע ג', י"ד.
44. מיכה ב', י"ג.
45. כנוי זה לארון המיצג את שמו יתברך בעולם מוצאים אנו ג"כ ביהושע ג' "הנה ארון הברית אדון כל הארץ". אעפ"י שהרמב"ם (מו"נ ח"א פס"א) כתב ששם בן ד' אותיות לא נאמר על דבר זולתו יתברך וממילא אף לא על ארון הברית. יתכן שכאן הכוונה שאכן היה ה' בראשם וגילוי זה בצעדת החזרה לציון יתבטא בארון הברית ועיין רש"י בראשית ל"ג, כ' שמביא זאת על המזבח. אכן בכוזרי (מאמר רביעי, ג') מופיע: "ויש שהיו קוראים את הארון בשם ה' קומה ה' שאמרו בנסוע הארון ובמאמר שובה ה' שאמרו בנוחו..." וראה בפירוש הראב"ע בדברים כ"ט, ט'. אמנם הרמח"ל (דרך ה', חלק ב', פרק ו', ג') חלק על עקרון זה של הרמב"ם ולשיטתו אין כל קושי בדבר.
46. חגי ב', ט'.
47. כוזרי מאמר שני, כ"ד.

הפסוק במיכה שהבאנו מתבאר לפי דברינו עפ"י נבואת ישעיה[48] "סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הברו **נושאי כלי ה'**. כי לא בחיפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון **כי הולך לפניכם ה'** ומאספכם אלוקי ישראל". כלי ה' ובראשם ארון ה' הם העומדים בראש השבים לארץ, ובזכותם שב ישראל לארצו. זהו התפקיד שביטאו בדי הארון המבטאים את התנועה לכיוון ארץ ישראל.

אף הנביא ירמיה נתנבא על חזרת כלי ה' מן הגולה שנאמר[49] "כי כה אמר ה' צבאות אלוקי ישראל על הכלים הנותרים בית ה' ובית מלאכת יהודה וירושלים... והשיבותים אל המקום הזה".

גאולה זו פירשה ר' יהודה כגאולת כלי השרת[50] ואעפ"י שר' זירא חלק עליו בגמרא ופירש שמדובר בגאולת העם ולא הכלים, נראה שאין הוא מתעלם מפשט הפסוק שמורה כר' יהודה אלא שהוא טוען שהכלים יבואו יחד עם גאולת העם[51].

הארון – מבער העבודה הזרה

נפילת הארון בשבי הפלישתי גורמת לחללים רבים בקרב הפלשתים והפרשה מסתיימת בחזרת הארון לבית שמש שם מכה ה' באנשי בית שמש[52] "ויך באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' ויך בעם שבעים איש חמישים אלף איש ויתאבלו העם כי הכה ה' בעם מכה גדולה. ויאמרו אנשי בית שמש מי יוכל לעמוד לפני האלוקים הקדוש הזה ואל מי יעלה מעלינו". העם עוד לא היה ראוי לארון ה' בקרבו ולכך הונח אצל אדם בודד - בית אבינדב בגבעה שהצליח להתקדש לשם כך. רק לאחר 20 שנה, כששמואל מחנך את העם להתנתק מע"ז ולהקים מלכות יחזור הארון לכלל ישראל - לירושלים[53].

וכך נאמר[54]: "ויהי מיום שבת הארון בקרית יערים וירבו הימים ויהיו עשרים שנה וינהו כל בית ישראל אחרי ה'. ויאמר שמואל אל כל בית ישראל... והכינו לבבכם אל ה' ועבדוהו לבדו ויצל אתכם מיד פלשתים".

48. ישעיה נ"ב, י"א - י"ב.
49. ירמיהו כ"ז, כ"א - כ"ב.
50. כתובות קי"א ע"א, וכך הבטיחנו רבינו יוסף באב"ד זצ"ל: "וכשיבא הגואל במהרה בימינו יתגלו הלוחות והארון". (מנחת-חינוך מצוה צ"ה).
51. ועיין ב"עין איה" למסכת שבת פרק ו' פסקא ב'.
52. שמו"א ו', י"ט.
53. כך פירשו חז"ל את תקופת העשרים שנה. "בסוף עשרים העלה דוד את ארון ה' מקרית יערים אל בית עובד אדום הגתי וישב ארון ה' בית עובד אדום הגתי שלושה חודשים..." (סדר עולם רבה פרק י"ג מופיע בהערות לדעת מקרא), ומיד אח"כ עלה לירושלים (שמו"ב ו').
חזרת הארון לישראל מגיעה עם ההשתחררות ההדרגתית מתרבות הניכר. חז"ל קישרו פרשה זו עם יציאת מצרים. על הפרות שהחזירו את הארון בעגלה נאמר "וישרנה הפרות" (שמו"א ו', י"ב) ודרשו חז"ל "מאי וישרנה? א"ר יוחנן משום ר"מ: שאמרו שירה" (ע"ז כ"ד ע"ב). לדעה אחת בגמרא שרו הפרות את שירת הים. דעה אחרת שם מקשרת את שירת הפרות לפסוקים של "ויהי בנסוע הארון", שכאמור לעיל גם הם מבטאים את הפרידה מהתרבות המצרית.
54. שמו"א ז', ב' - ג'.

אכן הרד"ק מבין שהכשלון במלחמה נגד הפלישתים באפק שבה נשבה הארון היה בגלל העי"ז, "כי היו בהם עובדי ע"ז"[55]. אם כן אנו רואים שהארון מבער התבוללות ותרבויות זרות ובמצב של ע"ז אין הוא שורה בעם.

גם עכן אשר לא הבדיל עצמו מגויי הארץ ומתרבותם, כפי שביטאו זאת חז"ל[56] "ואמר ר' אילעיא משום ר' יהודה... בר מספרתא עכן מושך בערלתו היה" (= כדי שלא יראה מהול). כלומר הוא רצה להיות כגויי הארצות.

לכן התחנן יהושע לתקן את החטא שהיה במלחמת יריחו ולכידת עכן נעשתה דוקא לפני ארון הברית, שכן במלחמה זו ארון ה' היה עם המאסף שנא'[57] "והמאסף הולך אחרי ארון ה' " בניגוד לציווי יהושע "והחלוץ יעבור לפני ארון ה' "[58].

חטא העגל

כשחטא ישראל בעגל נאמר למשה[59]: "וידבר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים".

ביאר רש"י בפירושו: "שחת עמך - שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירת ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה, הם שיחתו והשחיתו".

כלומר, החטא נבע מהתערבות בגויים שגרמה להדרדרות לתרבותם הקלוקלת.

במצב זה אין אפשרות שישארו הלוחות, שהם בעצם מהותו של ארון הברית[60] "אין בארון רק שני לוחות אבנים אשר הניח שם משה בחורב". לכן מיד כשראה משה את המצב "ויהי כאשר קרב אל המחנה... וישלך מידו את הלחות וישבר אותם תחת ההר".

לולא חטא העגל לא היה צורך להרוג את שבעת העממים ישבי הארץ מחשש לפגיעה מתרבותם. חטא זה גרם והוכיח שישראל נפגמים ונכשלים בפגישה עם תרבות נכרית במקום להשפיע עליהם לטובה. כך כתב הראי"ה קוק זצ"ל[61]: "לולא חטא העגל היו האומות משלימות עם ישראל ומודות להם". א"כ אנו רואים שהקשר עם מצרים, שהמשיך דרך הערב רב, היה לאבן נגף בעמ"י וזה נמשך גם אצל בת פרעה. שלמה המלך אהב נשים נוכריות רבות אך בת פרעה היתה נחשבת לכלה מיוחדת ומועדפת. "והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה"[62].

55. רד"ק לשמו"א ד', ד'.
56. ילקוט שמעוני יהושע רמז י"ח.
57. יהושע ו', י"ג.
58. שם שם, ז'. אע"פ שבשני התיאורים החלוץ בראש, אח"כ הארון ובסוף המאסף, התיאור השונה בציווי ובישום לגבי סמיכות הארון לחלוץ או למאסף אומר דרשני.
59. שמות ל"ב, ז'.
60. מל"א ח', ט'.
61. אורות המלחמה ד'.
62. מל"א י"א, א'.

גם בתקופת ישעיה אנו מוצאים תלות מעוותת במצרים הנובעת מחוסר בטחון בה' הגורמת להתערות בתרבות המצרית[63]: "הוי היורדים מצרימה לעזרה... ואת ה' לא דרשו".

עגלי ירבעם

חטא העגל חזר על עצמו בימי ירבעם וכך מסופר[64]: "ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב ויאמר להם רב לכם מעלות ירושלים הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים. וישם את האחד בבית אל ואת האחד נתן בדן".

איש האלוקים (עידו הנביא[65]) אמר בנבואתו לירבעם[66] "ויקרא על המזבח בדבר ה' ויאמר מזבח מזבח כה אמר ה' הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך את כהני הבמות המקטירים עליך ועצמות אדם ישרפו עליך".

מה המיוחד ביאשיהו שפרע נבואה זו 349 שנה[67] אח"כ, שרק הוא יוכל לנתץ את העגלים?

כאמור לעיל העגלים מבטאים את ההדרדרות אחרי האומות וביחוד מצרים. המלך יאשיהו נלחם בע"ז ובתרבות הנוכרית בכל כוחו, כמבואר בארוכה במלכים[68], ובתוכם בין היתר בעגלי ירבעם[69] "וגם את המזבח אשר בבית אל הבמה אשר עשה ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל את המזבח ההוא ואת הבמה ניתץ...".

אך מעל כל התרבויות הנוכריות קנא יאשיהו נגד התרבות המצרית והשפעתה. זאת רואים מתשובת יאשיהו לפרעה.

פרעה נכה מלך מצרים יצא להלחם במלכות בבל ורצה לעבור דרך א"י. יאשיהו לא הסכים שיעבור דרך ארץ ישראל[70] "ולא הסב יאשיהו פניו ממנו כי להלחם בו התחפש ולא שמע אל דברי נכו מפי אלוקים ויבא להלחם בבקעת מגידו" - בטחונו של יאשיהו, שכך יש להתרחק מהמצרים היה כה חזק בכך שלא הסכים אפילו לשאול את הנביא ירמיה "ואמר ר' יהודה אמר רב מפני מה נענש יאשיהו שהיה לו להמלך בירמיה ולא נמלך"[71]. אכן פסח גדול עשה יאשיהו - הלא זהו החג המבטא את ההבדלות ממצרים וכל פעולותיו לא בכדי נעשו על ידי ספר הברית (הלוחות, הארון) וכך מופיע[72]: "ויצו המלך את כל העם לאמר עשו פסח לה'

63. ישעיה ל"א, א'.
64. מל"א י"ב, כ"ח.
65. כך פירש רש"י שם ע"פ חז"ל. ואע"פ שהדבר קשה ע"פ הפשט שכן עידו נתנבא בתקופת אביה (ראה דברי הימים ב', י"ג), ואיש האלוקים נאכל ע"י האריה בזמן רחבעם, יש לומר כי היו שנות חפיפה בין רחבעם לאביה ואכמ"ל.
66. מל"א י"ג ב'.
67. ראה סדר הקורות בתנ"ך לאליעזר שולמן עמ' 87. כמו כן יש לדעת, שהפרעון בעגלים נעשה בשנת 18 ליאשיהו, ראה מל"ב פרקים כ"ב - כ"ג.
68. מל"ב כ"ג.
69. שם, ט"ו.
70. דהי"ב ל"ה, כ"ג.
71. ילקו"ש דהי"ב רמז תתרפ"ה.
72. מל"ב כ"ג, כ"ב - כ"ג.

אלוקיכם ככתוב על ספר הברית הזה כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים אשר שפטו את ישראל וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה כי אם בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה להי בירושלים". גם התוכחה לעם וניתוץ העיז נעשתה באמצעות ספר הברית[73] "ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית הי ".

לא היה זה ספר תורה רגיל אלא ספר תורה שנכתב ביד משה ככתוב[74] "ובהוציאם את הכסף המובא בית הי מצא חלקיהו הכהן את ספר תורת הי ביד משה"[75]. ראוי הוא יאשיהו, מוצא הלוחות, להפרע מהחוזר על החטא שבגינו נשברו בראשונה הלוחות.

ארון הברית המפריד את ישראל מהגויים ומתרבותם לא בכדי הוא זה שמבער את העבודה הזרה כפי שראינו במקורות אלו.

יעקב ויוסף במצרים

יעקב אבינו ויוסף ממשיכו זכו להצליח לא להטמע בתרבות הנוכרית ככלל ובתרבות המצרית בפרט. יעקב אבינו ציווה לבניו "הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם"[76] ובאמרו לפרעה בבואו עם בניו "לגור בארץ באנו"[77] בעצם אמרו הם "רק גרים אנו". מפני התרבות המצרית דאג יעקב למשפחתו גם במצרים לתרבות יהודית "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה"[78], ואומר רש"י: "ומיא להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה". ולבנו יוסף ציווה: "ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים"[79]. ויוסף באמרו לשר המשקים "כי גנב גנבתי מארץ העברים"[80] וגיכ ציווה לאחיו "וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקוד יפקד אלוקים אתכם והעליתם את עצמתי מזה"[81].

מספר הקבלות ישנן בין הארון לבין יעקב ויוסף.

על מסע ישראל סביב המשכן שמרכזו הארון נאמר "איש על דגלו באתת לבית אבותם יחנו בני ישראל"[82]. ופירש רש"י בפירושו השני "דבר אחר באתת לבית אבותם, באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר ציוום' ".

בתרומות המשכן על תרומות עצי השיטים[83] הביא רש"י: "ומאין היו להם במדבר? פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא

73. שם.
74. דהי"ב ל"ד, י"ד.
75. עיין שם בהערות לדעת מקרא.
76. בראשית ל"ה, ב'.
77. שם מ"ז, ד'.
78. שם מ"ו, כ"ח.
79. שם מ"ז, כ"ט.
80. שם מ', ט"ו.
81. שם נ', כ"ה.
82. במדבר ב', ב'.
83. שמות כ"ה, ה'.

ארזים למצרים ונטעם וציווה לבניו ליטלם עימהם כשיצאו ממצרים"[84]. על ממשיכו יוסף שנשאר נקי מזוהמת המצרים השטופים בעריות כפי שנאמר[85]: "ותרבה את תזונתיה... אשר זנתה בארץ מצרים... אשר בשר חמורים בשרם וזרמת סוסים זרמתם" ולא חטא עם אשת פוטיפר, מספרים חז"ל[86] "וכל אותן שנים שהיו ישראל במדבר היו שני ארונות הללו אחד של מת (של יוסף) ואחד של שכינה מהלכים זה עם זה והיו עוברין ושבין ואומרים מה טיבן של שני ארונות הללו אמרו אחד של מת ואחד של שכינה וכי מה דרכו של מת להלך עם השכינה אמרו קיים זה כל מה שכתוב בזה". אכן המופרשים מן האומות הוקבלו לארון המפריש מהאומות ומתרבותן. אכן על שניהם נאמר "רועה ישראל האזינה נהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה"[87].

בין דוד לשלמה

לאחר שסיים שלמה לבנות את ביהמ"ק העלה את הארון מעיר דוד[88] "אז יקהיל שלמה את זקני ישראל ואת כל ראשי המטות נשיאי האבות לבני ישראל אל ירושלים להעלות את ארון ברית ה' מעיר דוד היא ציון". בסוף תפילתו פונה הוא לקב"ה ומבקש שישרה שכינתו בארון בבהמ"ק אך נזקק הוא שוב לכוחו של דוד שמעירו הועלה הארון[89] "ועתה קומה ה' אלוקים לנוחך אתה וארון עזך כהניך ה' אלוקים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב. ה' אלוקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך". מהי ההזדקקות של שלמה לדוד? חז"ל[90] בטאו זאת כך: "אמר רב יהודה אמר רב בשעה שביקש שלמה להכניס ארון למקדש דבקו שערים זה לזה. אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה פתח ואמר ישאו שערים ראשיכם וגו' ולא נענה כיוון שאמר ה' אלוקים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה וידעו הכל שמחל לו הקב"ה על אותו עוון" (חטא בת שבע)[91].

מהו ההבדל בין שלמה לדוד?

המשנה בברכות[92] מביאה את דעתו של ר' יהושע עד מתי זמן קריאת שמע "רבי יהושע אומר עד שלוש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלוש שעות".

בניגוד לדרך המלכים היה דוד. "ילדוד שמרה נפשי כי חסיד אני" לוי ורבי יצחק חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד

84. וכן הביא בצורה דומה בפרושו לשמות כ"ו, ט"ו.
85. יחזקאל כ"ג, י"ט - כ'.
86. סוטה י"ג ע"א.
87. תהילים פ' ועיין בילקוט שמעוני שם.
88. דהי"ב ה', ב'.
89. שם ו', מ"א - מ"ב.
90. מר"ק ט' ע"א.
91. על פי ההקשר בסוגיה המקבילה בסנהדרין ק"ז ע"א - ק"ז ע"ב.
92. פ"א מ"ב.

שלוש שעות 'ואני חצות לילה אקום להודות לך' ".[93] בעוד על שלמה המלך מסופר[94] "כשהתחתן עם בת פרעה ביום חנוכת בית המקדש והכניסה לו כמה מני כלי זמר ונער כל הלילה וישן למחרת עד ארבע שעות כדאיתא בפסיקתא והיו מפתחות בית המקדש תחת מראשותיו ועל אותה שעה שנינו על תמיד של שחר שקרב בד' שעות". דוד לא נכנע לתרבות מלכי הגויים בעוד שלמה נופל בה. בעוד דוד לא מרבה נשים "והמלך לא ידעה"[95] כשהוסיפו לו את אבישג השונמית מעבר ל"ח נשים המותרות לו[96] שלמה אהב נשים נכריות והם הטו את לבבו[97]. נראה שדוד שסיים את עשרים שנות גלות הארון, כפי שהבאנו לעיל, ידע את כוח הארון להבדיל מהגויים, ועל כן זקוק היה שלמה בהכנסת הארון להזכיר את חסדי דוד.

מהיכן ידע דוד כח זה הטמון בארון? נראה שדוד למד זאת מפרשת פרץ עוזה.

פרץ עוזה – בכתף ישאו

בספר שמואל ב'[98] מסופר:

> ויוסף עוד דוד את כל בחור בישראל שלשים אלף. ויקם וילך דוד וכל העם אשר אתו מבעלי יהודה להעלות משם את ארון האלהים אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו. וירכבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה ועזא ואחיו בני אבינדב נוהגים את העגלה חדשה. וישאהו מבית אבינדב אשר בגבעה עם ארון האלהים ואחיו הולך לפני הארון. ודוד וכל בית ישראל משחקים לפני ה' בכל עצי ברושים ובכנורות ובנבלים ובתופים ובמנענעים ובצלצלים. ויבאו עד גורן נכון וישלח עזה אל ארון האלהים ויאחז בו כי שמטו הבקר. ויחר אף ה' בעזה ויכהו שם האלהים על השל וימת שם עם ארון האלהים. ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעזה ויקרא למקום ההוא פרץ עוזה עד היום הזה.

על שום מה פרץ ה' פרץ בעוזה?

בפעם השניה כשהעלו את הארון מבית עובד אדום לעיר דוד נלמד הלקח מהפעם הראשונה וכך מתואר בדברי הימים[99]: "ויקרא דויד לצדוק ולאביתר הכהנים וללוים לאוריאל עשיה ויואל שמעיה ואליאל ועמינדב. ויאמר להם אתם ראשי האבות ללוים התקדשו אתם ואחיכם והעליתם את ארון ה' אלהי ישראל אל הכינותי לו. כי למבראשונה לא אתם פרץ ה' אלהינו בנו כי לא דרשנהו כמשפט. ויתקדשו הכהנים והלוים להעלות את ארון ה' אלהי ישראל. וישאו בני הלוים את ארון האלהים כאשר צוה משה כדבר ה' **בכתפם במוטות**"

93. ברכות ד' ע"א.
94. רש"י בפירושו למשלי ל"א, א' ומקורו בויקרא רבה פ"ב.
95. מל"א א', ד'.
96. רש"י סנהדרין כ"ב ע"א, ד"ה "אסורת לי".
97. מל"א י"א, ג'.
98. שמו"ב ו', א' - ח'.
99. דהי"א ט"ו, י" - ט"ו.

הוה אומר הפרץ היה כי נשאו את הארון בעגלה ולא בכתף כפי שצוו בני קהת "ולבני קהת לא נתן (עגלות) כי עבודת הקודש עליהם בכתף ישאו"[100]. מה משמעותו של ציווי זה? בעל ספר החינוך[101] כתב: "משרשי המצוה לפי שכל כבודן של ישראל הוא התורה שבה נבדלו משאר העמים נעשו חלק ה' על כן ראוי וכשר לשאת אותה בכתפי האנשים הנכבדים והמקודשים שבנו". ומדוע זה ראוי להיות דוקא בכתף? נראה שההבדל בין נשיאה בכתף לבין הובלה בעגלה הוא שהעגלה והמרכבה מבטאות מלכות. איסור חמור הוא שהארון יהיה שייך למלכות שלוקחת אותו אלא[102] "הוא נושא את נושאיו". עגלה היא המסמלת את מצרים[103] "עגלה יפה פיה מצרים", שמשם עלתה לשלמה מרכבה[104] "ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמישים ומאה". דוד הבין שלא ילקח הארון המפריש מהגויים במרכבה ושלמה טעה ונתערב בגויים ולקח מרכבה. המרכבה היא המתארת את עושרו המופרז של המלך. זאת רואים אנו בנבואת ישעיה[105] "ותמלא ארצו כסף וזהב ואין קצה לאוצרותיו ותמלא ארצו סוסים ואין קצה למרכבותיו" אז בהכרח יבוא ההמשך "ותמלא ארצו אלילים למעשי ידו ישתחוו לאשר עשו אצבעותיו" בזמן ש"בילדי נוכרים ישפיקו". כנגד זאת דוד מבטל את עצמו כלפי ה' וטוען שהארון מעל האנשים - על הכתף, כפי שמוכיח זאת בברחו מפני אבשלום בהשאירו את הארון בירושלים כפי שנאמר[106]: "ויאמר המלך לצדוק השב את ארון האלוקים העיר. אם אמצא חן בעיני ה' והשיבני והראני אותו ואת נווהו".

בניגוד למלכות מצרים, הבנויה מ"מרכבות פרעה"[107] "ומרכבת המשנה"[108] דוד מכרכר בכל עוז עם האמהות לפני ה'. מהו לשון מכרכר? נראה שדוד מכרכר כנגד הכרכרה, שהיתה בעליה הראשונה של הארון.

כרכרה דומה לעגלות צב, שבהם נאסר לקחת את הארון[109] שכן הנביא ישעיה[110] מציב את הכרכרה עם עגלות הצב יחד "בסוסים ברכב ובצבים (=עגלות צב) ובפרדים ובכרכרות".

ביאור זה יכול להסביר את המצוה הרביעית המיוחדת למלך מלבד איסור ריבוי הנשים, הסוסים והכסף, המבטאים את עוצמתו הצבאית הלאומית.

המצוה הנוספת היא המצוה של[111] "והיה כשבתו על כסא ממלכתו וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר... למען ילמד... הוא ובניו בקרב ישראל". ישנו חשש גם כן שמתוך הרגשת העוצמה של המלך ירגיש בטעות שגם התורה נתונה תחת מרותו ושלטונו, לכן

100. במדבר ז', ט'.
101. מצוה שע"ט.
102. רש"י שמו"ב ו', ז'.
103. ירמיה מ"ו, כ'.
104. מל"א י', כ"ט.
105. ישעיה ב', ז'.
106. שמו"ב ט"ו, כ"ה.
107. שמות ט"ו, ד'.
108. בראשית מ"א, מ"ג.
109. במדבר ז', ט'.
110. ישעיה ס"ו, כ'.
111. דברים י"ז, י"ח.

מדגישים למלך, שיכתוב את התורה ותהא עמו ובכך לא יחטא, כפי שקרה לשלמה שהרבה נשים, כסף וזהב וחשב שלא יטו את לבבו מתוך ראיית גדולתו[112]. תגובתו של הקב"ה היתה[113] "אמר הקב"ה לשלמה מה עטרה זו בראשך רד מכסאי", שכן התורה מעל המלך[114] "ומי קיטרגו (לשלמה) אמר ריב"ל יו"ד שב"ירבה" ("ולא ירבה לו נשים") קיטרגו. תני רבי שמעון בר יוחאי: עלה ספר משנה תורה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו רבון העולם כתבת בתורתך כל דייתיקי שבטלה מקצת בטלה כולה. והרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני. אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטילין ודבר ממך אינו בטל". אכן כך יסרתו אמו על פי רבי יוחנן[115] "אין נותנים מלכות למי שמפליג על דברים של אל. ומי שעושה דברים של אל הוא נתון מלך".

כאמור לעיל מצרים הינה אבן הנגף להתבוללות ולתרבות נוכרית. הדבר בא לידי ביטוי בעיקר בעריות[116] "וידבר ה' אל משה לאמר... כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו... ובחוקותיהם לא תלכו".

שלמה שחטא בבת פרעה נזקק לחסדי דוד כדי שיפתחו דלתות המקדש והוא יוכל להכניס את ארון ה'. לאחר שנענה הקב"ה בעזרת דוד ידעו כולם שנמחל לו עוון העריות (חטא בת שבע).

מיקום הארון

מיקומו של הארון הוא בקדש הקדשים ככתוב[117] "ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים", מקום שהיחיד שנכנס אליו הוא הכהן הגדול וביום הכיפורים בלבד ככתוב[118]: "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרוכת אל פני הכפורת אשר על הארון ולא ימות כי בענן אראה על הכפורת", וכפי שהביאו חז"ל[119] "קודש הקודשים מקודש מהם (=מכל שאר המקומות הקדושים), שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכיפורים בשעת העבודה".

מאידך בשעת יציאה למלחמה היה יוצא הארון עם ישראל[120] ונמצא במקום שיש בו טומאת מת.

כיצד מתישבים הדברים יחד?

112. ראה סנהדרין כ"א ע"א.
113. ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו. לפי שכתוב "וישב שלמה על כסא ה' " (דהי"א כ"ט, כ"ג) פני משה שם.
114. שם.
115. ויקרא רבה פרשה מ"ה.
116. ויקרא י"ח, א' - ג'.
117. מל"א ח', ו'.
118. ויקרא ט"ז, ב'.
119. כלים פ"ב מ"ט.
120. ולא היה זה רק במלחמה בה נפל הארון בשבי (שמו"א ד'). וניתן היה לתרץ שאכן חטא היה שם בע"ז של העם ולא בדבר הזה, שכן זה היה הנוהג גם בשאר המלחמות (ראה יהושע ו', שופטים כ"ד, שמו"ב י"א, ועוד). דבר זה נלמד מהפסוק "כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם להלחם לכם" (דברים כ', כ"ד ברש"י).

נראה שתפקיד הלוחות אינו למטרת למידה, אלא דרכם מועברת השכינה וגילוי התורה לישראל מצד סגולת ישראל ולא מצד מעשיהם הבזויים, ולכן הארון נסתר בקודש הקדשים.

במלחמה כאשר קמים על ישראל מצד היותם ישראל, מתגלה שיש להם קשר סגולי בין אחד לשני ובין הקב"ה, ולכן למלחמה יוצא הארון.

משמעות קשר זה ניתן לראות בדברי הרב קוק[121]:

> ידע הדרת גאונו (הרידב"ז), ששני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלקית עמהם. האי הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: לא בצדקתך וגו', רק באבותיך חשק ד' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם, והייתם לי סגולה מכל העמים. והסגולה היא כח פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ד' כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות לו כלל כי הוא אמר ויהי ויעמידם לעד לעולם.

ביום הדין, ראש השנה "עוברים כל באי עולם לפניו כבני מרון"[122] ופירש הרע"ב "ככבשים הללו שמוצאין אותם בפתח קטן זה אחר זה לעשרן ואין שניים יכולים לצאת כאחד" - דהיינו כל אחד נידון על מעשיו, אך ביום כיפור אנו באים ומבקשים שאעפ"י שחטאנו, יתכפר לנו בזכות הסגולה הטבועה בישראל, לכן נכנס הכהן הגדול שהוא מיצג את הכהונה שלא נקנית במעשים אלא בסגולה.

לא בכדי ביוה"כ קיבלו ישראל את הלוחות השניים[123] הלוחות שמבטאים את כוח התשובה, של המעשים החיצוניים, שבהם אין תשובה אלא בצד המהותי הסגולי.

ביוה"כ אנו מתנזרים מן המעשים הגופניים ונזקקים רק לסגולה. ביום זה לא שולט השטן, כמו שאמרו חז"ל[124] "שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשותא לאסטוניי".

אף את הפסוק[125] "ימים יוצרו ולא אחד בהם", דרשו חז"ל[126]: "ד"א ימים יוצרו ולא אחד בהם זה יום הכפורים לישראל לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנתנו באהבה רבה לישראל". מהו יסודה של האהבה הרבה?

כך מסר לנו הרב קוק[127]: "האהבה הגדולה שאנחנו אוהבים את אומתינו לא תסמא את עינינו מלבקר את כל מומיה אבל הננו מוצאים את עצמיותה, גם אחרי הבקורת היותר חפשית, נקיה מכל מום. כולך יפה רעיתי ומום אין בך".

121. אגרות ראיה, תקנ"ה.
122. ר"ה פ"א, מ"ב.
123. תענית ל' ע"ב.
124. יומא כ' ע"א.
125. תהלים קל"ט, ט"ז.
126. תנא דבי אליהו רבה פ"א.
127. אורות ישראל ד', ג'.

בדרך זו כתוב בשפת אמת[128]: "איתא ימים יוצרו ולא אחד בהם הוא יוה"כ. פי' שבו מתגלה ציור הפנימי של איש ישראל... שאין היצה"ר[129] שהוא השטן שולט בו בזאת יבוא בזאת הוא כשנתברר הפנימיות בלי התלבשות הגשמיות". יוה"כ - יום מתן הלוחות - שהם גילוי הסגולה שהיא המפרידה בין ישראל לאוה"ע ומבדילה אותם בצורה מוחלטת, שלא כמעשים שבהם חי"ו לפעמים ישראל נחותים מהעמים "דריב"ל רמי כתיב וכמשפטי הגויים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב כמשפטי הגויים אשר סביבותיכם עשיתם, כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלין שבהם עשיתם"[130].

כל זאת בצד המהותי והפנימי כדברי ריה"ל "ואז זכו להתגלות השכינה עליהם ולאותה ההשגחה האלוקית. ואעפ"י שהיו בהם ממרים מרוחקים אלא שהם בלי ספק סגולה בענין **שהם בשרשם ובטבעיהם מן הסגולה** ומולידים מי שהוא סגולה ומגין על האב המורד במה שמעורב בו מן הסגולה המתגלה בבנו או בנכדו... שבשרשו יצא ממנו סגולה מה שלא יהיה כגון זה בשורש כל מי שנתילד מן חם ויפת"[131].

ארון העץ

בספר דברים[132] נאמר: "בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים ועלה אלי ההרה ועשית לך ארון עץ. ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת ושמתם בארון... ויהיו שם כאשר צוני ה' ". מהו אותו הארון? בארון זה לא מוצאים אנו את הכרובים ולא את הזהב ולא את הבדים, האם זהו הארון המוכר?

> תני רבי יהודה בן לקיש אמר ב' ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר אחד שהיתה התורה נתונה בתוכו ואחד שברי לוחות נתונים בתוכו. זה שהיתה התורה נתונה בתוכו היה מונח באוהל מועד. הדא הוא דכתיב וארון ברית ה' ומשה לא משו מקרב המחנה. זה שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו היה נכנס ויוצא עמהן ופעמים שהיה מתראה עמהן. ורבנן אמרי ארון א' ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה[133].

נראה שהמחלוקת היא בהבנת הפסוקים בספר דברים. בשיטת רבי יהודה בן לקיש יש להבין מהו הצורך בשני ארונות, ואילו לשיטת רבנן יש לראות כיצד הבינו את הפסוקים בדברים. נראה שאכן יש שני כיוונים שונים בארון הברית: מחד הפרדת ישראל משאר

128. יוה"כ, תרמ"ט.
129. בכל אופן נשארת ביוה"כ הבחירה החופשית לחטוא אף שאין יצה"ר מסיטו לחטוא (זו לשון שטן, לשון 'איש איש כי תשטה אשתו', במדבר ה', י"ב). מי שמסית עצמו ומגיע למקום עבירה "בא ליטמא פותחין לו" (יומא ל"ח ע"ב ו"ט ע"ב).
130. סנהדרין ל"ט ע"ב.
131. כוזרי מאמר ראשון, צ"ה בתרגום הרב יוסף קאפח זצ"ל.
132. פרק י', א' - ה'.
133. ירושלמי שקלים פ"ו ה"א.

אוה״ע ומתרבותם עד כדי יציאה למלחמה ומאידך השראת שכינה בישראל ומעמ״י לכל העולם.

השראת השכינה התקיימה דרך הארון היושב בקודש הקדשים מבין שני הכרובים[134]. אעפ״י שתפקיד הכרובים הוא לשמור על דרך עץ החיים דהיינו למנוע את ההתבוללות, אם יוצא ארון הכרובים החוצה הדבר יראה הדבר כחיקוי לתרבות האלילית של הגויים וע״כ הכרובים נשארו חבויים. וכך תיארו זאת חז״ל[135]: ״אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה הוציאון לשוק ואמרו ישראל הללו שברכתן ברכה וקללתן קללה יעסקו בדברים הללו מיד הזילום שנאמר ׳כל מכבדיה הזילוה כי ראו ערוותה׳[136]״. הארון שיוצא להלחם בגויים ולהפרישם מאוה״ע - בו נמצאים שברי הלוחות, כזכרון לעמ״י על ההשפעה הרעה של הערב רב, ובזכות כך ינצל מהתערבות בעמים. בארון זה לא מתוארים כרובים שהרי אין להם כרובים וגם לא זהב שכן אין הוא מכלי המקדש.

לשיטת רבנן נראה שאמנם ארון אחד הוא אך שני פנים יש בו ושני התיאורים השונים שבספר שמות ובספר דברים שניהם נכונים אך נותנים את הדגש המיוחד בכל עניין. במדבר יש עניין גדול בארון המפריש מהגויים ולכן שם יש את תיאור הכרובים. לעומת זאת בביהמ״ק, כאשר הגויים לא רק שאינם מופרשים מן התורה אלא באים לשמוע תורה בבימה״ק כפי שאמר שלמה[137]: ״וגם אל הנוכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך״, וכן נתנבא ישעיה[138]: ״והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר בית ה׳ אל בית אלקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים״, שם משמש הארון רק כמאחסן ללוחות וע״כ לא מתוארים הכרובים ולא הזהב. כך בביהמ״ק מתוארים הכרובים כמקובעים לבית ולא לארון[139] כפי שנאמר[140]: ״ויביאו הכהנים את ארון ברית ה׳ אל מקומו אל דביר הבית אל קדש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים״. וכן מתואר[141] ״ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן״.

134. עיין במדבר ז׳, פ״ט.
135. יומא נ״ד ע״ב.
136. ההדגשה על הדמיון לע״ז כפי שראו זאת הגויים מופיעה ביתר שאת בגרסה שמופיעה בילקו״ש (ישעיה רמז תע״ד) ״אנוכי אנוכי הוא מנחמכם זהו שאמר הכתוב חרפה שברה לבי ואנושה, חרפה שחרפו עמונים ומואבים. את מוצא כיון שגרמו העוונות ונכנסו האויבים לירושלים נכנסו עמהם עמונים ומואבים לבית קדש הקדשים ונטלו את הכרובים בכליבה (=כלוב עם חורים שרואים דרכו את החיה הכלואה - ע״פ ה״מתנות כהונה״, פתיחתא דאיכה רבתי ג׳), והיו מחזרים אותם בכל חוצות ירושלים והיו אומרים לא היו ישראל אומרים אין אנו עובדי אלילים ראו מה הם עושים הדא הוא דכתיב יען אמר מואב הנה ככל הגויים בית יהודה וכו״ מקור נוסף לגרסא זאת מוצאים אנו בקינה לתשעה באב: ״טסו עמונים ומואבים יהודה חשובים״ (קינות לתשעה באב בהוצאת פרידמן-לוין-אפשטיין עמ׳ 80) וכן מובא בפתיחתא דאיכה רבתי ט׳ (עיין בדעת מקרא, יחזקאל כ״ה הערה 10).
137. מל״א ח׳, מ״א.
138. ישעיה ב׳, ג׳.
139. אף אם נעשו כרובים בארון ולא שינו מהציווי מהמשכן, התעלמות הפסוקים מהעניין מראה שיש שוני מתקופת המשכן במשמעות הארון.
140. מל״א ח׳, ו׳.
141. שם ו׳, כ״ג.

הארון במקדש ע"פ הרמב"ם

דבר זה מסביר בצורה מעניינת את דברי הרמב"ם בהתייחסותו לביהמ"ק ולארון הברית[142]. הרמב"ם בסהמ"צ[143] מגדיר את תפקוד בית המקדש: "והמצוה העשרים היא שצונו לבנות בית עבודה בו יהיה הקרבה והבערת אש התמיד ואליו יהיה ההליכה והעליה לרגל והקיבוץ בכל שנה כמו שיתבאר והוא אמרו יתעלה 'ועשו לי מקדש'". הנה שלא כמו במשכן, ששם בראש הכלים מופיע הארון, במקדש העיקר הוא המזבח[144], ולא זו בלבד אלא שהרמב"ם בהמשך המצוה מתעלם לחלוטין מן הארון "וכבר בארנו שזה הכלל הוא כולל חלקים **ושהמנורה והשולחן והמזבח** וזולתם כולם הם מחלקי המקדש וכו'". ואף אם הארון בגדר "וזולתם" עדיין זו התעלמות ביחס למקומו המכובד במשכן.

כך גם מגדיר הרמב"ם בהלכות בית הבחירה[145]: "מצוות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות **מקריבים בו הקורבנות**" גישה זו ממשיכה גם בהלכה ו' "ועושין במקדש כלים מזבח לעולה ולשאר הקורבנות... וכיור וכנו... ומזבח קטורת - ומנורה ושלחן וכו' " ושוב נעדר הארון, ואין הכוונה חלילה שלא היה ארון, לדעת הרמב"ם, במקדש, שכן הוא כתב[146] "אבן היתה בקודש הקודשים במערבו שעליה היה הארון מונח", אלא שהקדושה חלה בבניין והארון מובא אגב האבן - המקום.

רואים את ארעיות הארון במקדש גם בכרובים המקובעים למקום ואילו הארון נייד וזה בא לידי ביטוי בבדי הארון.

הרמב"ם מצא לנכון להזכיר את הארון בעניין בדי הארון דווקא[147] שכן לדעת הרמב"ם, שהארון הוא נייד והמקדש הוא הקבוע, יכול להיות בדיעבד מקדש ללא ארון.

וכך מביא הרמב"ם[148]: "ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו להיחרב בנה בו מקום לגנוז בו הארון למטה במטמוניות עמוקות ועקלקלות...". הנה שיכול להיות הבית ללא ארון, שהרי כך תיפקד בית ראשון מזמן יאשיהו וכל תקופת בית שני[149].

אנו רואים בחז"ל שהארון הינו "נטע זר" במקדש ולא שייך לקדושת המקום של המקדש[150]: "והאמר רבי לוי דבר זה מסורת בידנו מאבותינו: מקום ארון אינו מן המידה. ואמר רבנאי אמר שמואל מסורת בידינו מאבותינו: מקום ארון אינו מן המידה. ואמר רבנאי אמר שמואל כרובים בנס היו עומדין". ובהדגש יתר מופיע בגמרא במנחות[151] "ת"ר

142. ראה בהרחבה מאמרו של ר' דוד הנשקה, מגדים גיליון י"א.
143. עשין, מצוה כ'.
144. הדבר אינו מוסכם לפי שיטתו של רבן של ישראל האדמו"ר מסוכוצ'וב זצ"ל בשו"ת "אבני נזר" (יו"ד סי' תנ"ד) שם הבין ברמב"ם שתכלית המקדש היא בשביל הארון והכפורת, (הבנה הנכונה אף לשיטתנו ברס"ג - ראה "אמונות ודעות" מאמר שלישי, ט').
145. פ"א ה"א.
146. שם פ"ד ה"א.
147. הל' כלי המקדש פ"ב הל' י"ב-י"ג.
148. הל' בית הבחירה פ"ד ה"א.
149. שם.
150. יומא כ"א ע"א.
151. דף צ"ח ע"א.

כל הכלים שבמקדש אורכן לאורכו של בית חוץ מארון שאורכו לרוחבו של בית"[152]. כלומר לכל הכלים יש התאמה וקישור לביהמ"ק, אך לארון אין התאמה זו. גישה זו מתאימה לספר דברים, שהוא הספר המכין את עמ"י לכניסה לארץ ולבניית ביהמ"ק, ששם הארון אינו חלק מהותי (לעומת זאת התיאור בספר שמות מתייחס למשכן שבמדבר, ששם הארון הוא העיקר ומופיע בראש הכלים). ספר שמות מדגיש את ההרחקה מהאומות, וספר דברים את השראת השכינה בישראל כמקום ללוחות המתאים למקדש, כפי שהביא הרמב"ם בהלכות בית הבחירה. עם זאת גם במקדש יש לזכור ששני פנים לו לארון ולא רק כמאחסן ללוחות אלא כבעל קדושה עצמית. שכן זלזול בארון שאין בו קדושה בפני עצמה דבר חמור הוא וכך מסרו לנו חז"ל: "תניא ר' ישמעאל בן אלעזר אומר בעוון שני דברים עמי הארצות מתים, על שקורין לארון הקודש ארנא ועל שקורין לביהכ"נ בית עם"[153].

וכך ביאר גמרא זו הרב קוק: "כמו כן הקריאה לארון הקודש ארנא ולביהכ"נ בית עם מורה על ההכרה בענינם רק מצד הערך השימושי ולא מצד הערך הסגולי"[154].

את ההפרשה מהאומות ראינו לעיל בביטוי "יד חזקה וזרוע נטויה". בבית המקדש, בזמן שהגויים יבואו לקבל תורה ולא חלילה להשפיע מתרבותם הקלוקלת, יהפך ביטוי זה לקרבה אליהם. וכך אמר שלמה בבקשתו לקב"ה שישמע תפילת האומות שיבואו למקדשו[155]: "וגם אל הנוכרי אשר לא מעמך ישראל הוא ובא מארץ רחוקה למען שמך כי ישמעון את שמך הגדול **ואת ידך החזקה וזרועך הנטויה** ובא והתפלל אל הבית הזה". גם הביטוי "שמך הגדול" שהיה בתפילת יהושע אשר שימש כעילה לבלתי יתן ה' להשמידנו ביד האומות כפי שנאמר[156] "וישמעו הכנעני וכל יושבי הארץ ונסבו עלינו והכריתו את שמנו מן הארץ ומה תעשה **לשמך הגדול**", אותו ביטוי יגרום בבית המקדש שיבוא הנכרי להתפלל בבית ה'. בית המקדש - "בית תפלה יקרא לכל העמים"[157] כאשר דבר זה לא יגרום להתבוללות אלא את ההפך[158] "נאום ה' אלוקים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו".

הבדים שבארון בבית המקדש

לבדים שביטאו את הניידות לא"י והפרישה מהגויים, ישנו תפקיד חשוב גם במציאות הקבועה שבבית המקדש.

152. אמנם מחלוקת תנאים היא בין רבי לר' אלעזר בר' שמעון ואליבא דר' אלעזר בר' שמעון אף המנורה והשולחנות אורכם היה לרוחב הבית (שם ע"ב) אנו הבאנו פה את לשון המשנה ובעז"ה במאמרנו על המנורה שיפורסם באחד העלונים הבאים נרחיב את הדיבור בענין.
153. שבת ל"ב ע"א.
154. אורות ישראל פ"ח, ג'.
155. מל"א ח', מ"א - מ"ב.
156. יהושע ז', ט'.
157. ישעיה נ"ו, ז'.
158. שם שם, ח'.

על הפסוק[159] "אני חומה ושדי כמגדלות" דרשו חז"ל[160]: "אני חומה זאת תורה ושדי כמגדלות אלו ת"ח". ברוח זו אמרו ג"כ[161]: "רב יהודה רמי: כתוב 'ויראו ראשי הבדים' וכתוב 'ולא יראו החוצה' הא כיצד נראין ואין נראין (=בולטים מחוץ לפרוכת אך לא נראים ממש, אלא רק בליטתם) תניא נמי הכי ויראו ראשי הבדים יכול לא יהו זזין ממקומן ת"ל ויאריכו הבדים יכול יהו מקרעין בפרוכת ויוצאין ת"ל ולא יראו החוצה הא כיצד דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כשני דדי אשה שנאמר צרור המור דודי לי בין שדי ילין". כלומר הבדים, שהם ה"ישדי כמגדלות", הם כת"ח מפיצים את התורה והעם יונק מהם את חכמת ה' וזהו תפקידם בביהמ"ק.

שתי הגישות קיימות בבדי הארון כפי שכותב הנצי"ב[162]:

> אלא הכי פירושו במקשה מסיפא דקרא דכתיב והבאת את הבדים בטבעות לשאת את הארון, משמע שלא באו אלא למשא, ואחר שעמד במקומו לא נצרכו כלל והסירו אותם, דאי לא תימא הכי אמאי כתיב לשאת את הארון וע"ז רמי שפיר שהרי כתיב לא יסורו ממנו. ומשני דמתפרקין ואינם נשמטים. וא"כ היו מונחין בשעת משא בולטין משני הצדדים בשווה ובשעת עמידה היו זזין את הבדים לחוץ כדי שיראו כשני דדי אשה והיה הציווי על בצלאל ומשה רבינו תיקן את הבדים באופן שיהיו נראים כשני דדי אשה. וזהו פירוש וישם את הבדים על הארון. תיקן אותם על מתכונתם והיינו דכתיב בספר במדבר בשעת משא ושמו בדיו, שהכהנים תקנו אח"כ בשעת משא שיהיו ראויים לנשיאה.

בזמן הנשיאה הבדים בלטו משני צידי הארון על מנת לאפשר תנועה לעבר א"י. בזמן המנוחה בלטו הבדים רק כלפי חוץ לקיים את הפן השני של הארון - הפצת התורה.

הכרובים בבית המקדש

אף הכרובים שבמדבר היוו את ההגנה בפני ההתבוללות, "החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים", משמעות שונה להם בבית המקדש כאשר הם כאמור מקובעים לבית, ובבית שני כתבליט על הקיר[163].

בבית המקדש תפקידם להראות ולגלות את חיבת הקב"ה לישראל ובין הכרובים בגישה זו יבוא הדיבור. "אמר ר' קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להן את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורין זה בזה, ואומרים להם ראו חיבתכם לפני המקום כחיבת זכר ונקבה"[164]. הכרובים שבמדבר בטאו את היחס של עמ"י לאומה"ע והתערבותם

159. שיר השירים ח', י'.
160. ב"ב ז' ע"ב.
161. יומא נ"ד ע"א.
162. העמק דבר שמות כ"ה, י"ב.
163. עפ"י רש"י יומא נ"ד ע"ב, ד"ה 'הוציאום לשוק'.
164. יומא נ"ד ע"א.

בהם, לכן כשלא התנהגו ישראל כראוי לא היו פניהם איש אל אחיו, "כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום"[165]. ברם בביהמ"ק שהיו **צורות בכתלים** לא זזו ופניהם תמיד היו איש אל אחיו[166].

פירוש המלה "כרוב" הוא ילד: "ומאי כרוב? אמר ר' אבהו כרביא, שכן בבבל קוראים לינוקא כרביא"[167]. אותו הרגע שאין המעשים משנים לא לזכות ולא לחובה מיוצג על ידי הילד. האהבה אליו לא תלויה במעשיו. האהבה המתגלה בכרובים נובעת מצד הסגולה ולא מצד המעשים. מלכותו של הקב"ה בעולם שורה ללא קשר למעשה הבריאה ומלכותו לעולם קיימת. "וירכב על כרוב ויעף וידא על כנפי רוח"[168]. "ויצא כבוד ה' מול מפתן הבית ויעמוד על הכרובים"[169] - אף כשיצאה השכינה מן הבית נשארה היא בכרובים.

במצב בו מעשי האדם מקולקלים אין האדם ראוי שיהיה אצלו גילוי שכינה. בהסתלקות השכינה מהמקדש נאמר[170]: "וירא לכרובים תבנית **יד אדם** תחת כנפיהם" - מעשי האדם כלומר הבוגר[171].

ולעומתו בא הכרוב - הקטן שאין לו ידיים שהם כנגד המעשה אלא כנף שהוא מצד הרוח "וידא על כנפי רוח". הרוח היא הבאה בניגוד למעשה "וסוסיהם בשר ולא רוח"[172].

כאמור לעיל אי אפשר היה להוציא את הכרובים לציבור מצד שהם נראים כפסלים ח"ו "לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם"[173].

הכרובים הועמדו על הכפורת השומרת מן ההתבוללות ומכפרת על החטאים[174]. בכרובים אלו יש יציאה החוצה מצד סגולת ישראל אל כל ישראל דרך הפרוכת (אותיות כפורת). לכפורת ולפרוכת כיוונים שונים. הפרוכת מתיחסת רק אל יציאת הארון ללא הכפורת אשר היא מצד השמירה, וכך מופיע בסוף פרשת תצווה[175] "ונתת אותו (=את מזבח הקטורת) לפני הפרוכת אשר על ארון העדות לפני הכפורת אשר על העדות אשר אוועד לך שמה". הפרוכת מתיחסת לארון העדות והכפורת רק לעדות עצמה, לתורה שעליה שומרים הכרובים לשמור את דרך עץ החיים.

165. ב"ב צ"ט ע"א.
166. כך בריטב"א. ואעפ"י שבחידושיו הקשה על ביאור זה שאם כן מה החידוש ברגלים, נראה שהחידוש הוא שבעולי רגלים האהבה היא מצד הסגולה "יראה כל זכורך" - פעמי בת נדיב - "בתו של אברהם אבינו", האהבה שמצד הסגולה לא זזה, וזאת הראו דוקא ברגלים, שכן אז הדיבוק מסמל דיבוק רוחני ולא רק טכני, הקיים כל השנה בגלל קיבוע הכרובים. עם זאת בר"י מיגאש מובא בשטמ"ק בב"ב שם שהנס היה שהיו מעורין זה בזה רק ברגלים.
167. סוכה ה' ע"ב.
168. תהילים י"ח, י"א.
169. יחזקאל י', י"ח.
170. שם, ח'.
171. עפ"י הגמרא בסוכה ה' ע"ב.
172. ישעיה ל"א, ג'. כך גם בנבואת ירמיה (פר' ב') המדברת על גניזת הארון זועם הנביא "גם בכנפיך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים" וע"כ עושה הוא שיתברר שידיה דמים מלאו "גם מאת זה תצאי וידיך על ראשך".
173. רש"י בפירושו לשמות כ', כ'.
174. עיין אבן עזרא שמות כ"ה, י"ז.
175. שמות ל', ו'.

גם בפרוכת נעשו כרובים אלא שהם היו ארוגים ולא בולטין[176]: "ועשית פרוכת תכלת וארגמן ותולעת שני ושש מושזר מעשה חושב יעשה אותה כרובים"[177].

קודש הקדשים הוא מקום הכפורת שאליו אין אפשרות להכנס כל השנה ע"כ ציווי הכרובים יאמר בהקשר לפרוכת אשר אותה רואים כל השנה. "ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבוא בכל עת אל הקודש **מבית לפרוכת** אל **פני הכפורת** אשר על הארון ולא ימות כי בענן אראה על הכפורת"[178].

ברגלים כל ישראל עולים לירושלים, ובכך כלל ישראל מגלה את סגולתו[179].

ברגל ניתן לגלול את הפרוכת ולהראות את הכרובים. הסבר זה, שהפרוכת מוציאה את הכפורת והכרובים כלפי חוץ מבאר את ההסתפקות האם הפרוכת היא חלק מקודש הקודשים (מצד הכפורת) או שהיא חלק מההיכל (מצד ההוצאה החוצה) כפי שהסתפקו בימי הבית השני[180].

בבית המקדש הראשון לא היתה פרוכת[181]. כל הבית שבו הכרובים היו מקובעים היה מצד הפצת השכינה, על כן הפרוכת היוותה חלק מהבית - מאבנים - "אמה טרקסין", שפירושה פנים וחוץ[182].

במצב זה אם יבינו את משמעות הכרובים בצורה לא נכונה כפי שאכן קרה בחטא שהחריב את משכן שילה שבו יצאו עם ארון ה' יושב הכרובים כחלק מכל העי"ז שהיתה להם אין מקום לארון שיהיה בישראל. כך פירש רש"י את הציווי[183] " 'אלוהי כסף ואלוהי זהב לא תעשו לכם' - לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם". אל תוציאו את הכרובים אל רשות הרבים.

יאשיהו שניסה, כאמור לעיל, לנתק את עמ"י מתרבות מצרים נכשל בדבר כפי שנאמר לו ע"י חולדה הנביאה[184]. ניסה יאשיהו יחד עם ירמיה להראות לעמ"י את צנצנת המן שהיתה צמודה לארון[185] "קח צנצנת אחת ותן שמה מלוא העומר מן והנח אותו לפני ה' למשמרת לדורותיכם" ופירש רש"י: **לפני הארון.** מטרתם של יאשיהו וירמיהו היתה להזכיר לעם

176. שמות כ"ו, ל"א.
177. אעפ"י שעל הפרוכת נאמר: "ויעש את הפרוכת תכלת וארגמן וכרמיל ובוץ ויעל עליו כרובים" (דה"ב ג', י"ד) נראה שלא היו כעין פסלונים על הפרוכת אלא כאריגה עשה זאת. צורת הכתיבה "ויעל עליו כרובים" משמעותה שיש בפרוכת כביכול עוד חלק והוא הכרובים, כלומר מחד הפרוכת הינה מחיצה המונעת את הגישה לק"ק א"כ לכאורה היא בחוץ ומאידך עפ"י הכרובים היא חלק מקדש הקדשים (אכן נסתפקו חז"ל לגבי קדושתה של פרוכת זו עיין ביומא דף נ"א ע"ב). אומנם היו שפירשו שתלו כרובים יצוקים על הפרוכת (מופיע בדעת מקרא שם הערה 45) אך מהחומרים המוזכרים בפרוכת נראה שלא זה הפירוש הנכון.
178. ויקרא ט"ז, ב'.
179. ברגל אין הבדלה בין תלמידי חכמים לעמי הארצות וכולם בגדר "חברים" (עיין חגיגה כ"ו ע"ב). זה קורה ברגל שכן זו שעת אסיפה של כל העם ובכך מתגלית הסגולה ובסגולה אין הבדל בין גדול לקטן.
180. יומא נ"א ע"ב.
181. שם. ואע"פ שבדהי"ב ג', י"ד מתוארת הפרוכת, ביארו חז"ל כי בבית ראשון היתה פרוכת קטנה לכסות את הפתח שבתוך אמת הטרקסין "פרוכת דבבי" (יומא נ"ד ע"א). להרחבה בענין עיין בנספח בסוף המאמר.
182. תוספות ב"ב ג' ע"א ד"ה 'טרקסין'.
183. רש"י שמות כ', כ'.
184. מל"ב כ"ב, ט"ו - כ'.
185. שמות ט"ז, ל"ג ועיין הוריות י"ב ע"א.

את נסי הקב"ה לישראל במדבר ולמנוע התבוללות באומה המצרית[186]. "הדור אתם ראו דְבַר ה' המדבר הָיִיתִי לישראל אם ארץ מאפליה"[187]. כאמור נסיונם נכשל ולא הצליחו לשכנע את העם מלחזור לדרך מצרים "מה תזלי מאוד לשנות את דרכך גם ממצרים תבושי כאשר בושת מאשור"[188]. ליאשיהו לא נותר אלא לגנוז את הארון עם צנצנת המן, צלוחית שמן המשחה ומקלו של אהרון עם שקדיו ופרחיו המבטאים את סגולת הכהונה, בגלל שהעם במעשיו בעט בגילוי המושג "סגולה". וכך ברור גם כן מדוע נגנז הארגז ששלחו הפלשתים, שביטא שהארון נמצא רק בישראל ולא יחליפם הקב"ה באומה אחרת[189].

ארון העדות – ארון הברית

שני כיוונים ראינו בארון. במשכן הצד הדומיננטי הוא מצד ההפרשה מהמצרים ושאר אומה"ע ותרבותם. ובמקדש הכיוון הדומיננטי שראינו הוא מצד הפצת התורה. נראה ששני כיוונים אלו נרמזים בשמות הארון ארון העדות וארון הברית.

'ארון העדות'

נראה ששם זה נובע מכך שהעדות (התורה) נמצאת בתוכו. כן מופיע בסוף ספר שמות[190]: "ויקח ויתן את **העדות**[191] אל הארון וישם את הבדים על הארון ויתן את הכפורת על הארון מלמעלה ויבא את הארן אל המשכן וישם את פרוכת המסך ויסך על **ארון העדות** כאשר צוה ה' את משה" זהו הפן של גילוי השכינה דרך ארון העדות.

'ארון הברית'

נראה ששמו נובע מכך שהתורה נקראה ג"כ ספר הברית[192] כאשר שם זה ניתן ללוחות לאחר שמשה זורק את "דם הברית". "ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת ה' עמכם על כל הדברים האלה" מהו דם הברית?

186. אומנם ברש"י בפירושו לשמות ט"ז ל"ב בהביאו את הענין של התוכחה בעזרת צנצנת המן הבין רש"י שהתוכחה היתה על חוסר אמונה בכוחו של הקב"ה לפרנסם ולא בגלל התבוללות אך מאחר והם ניסו להתפרנס במצרים ולהטמא בהם קרובים דברי אלו להיות כדברי אלו.
187. ירמיה ב', ל"א.
188. שם ל"ו.
189. עיין יומא נ"ב ע"ב.
190. שמות מ', כ' - כ"א.
191. מובן שהעדות היא התורה שהרי "אין בארון רק שני לוחות האבנים אשר הניח שם משה בחורב אשר כרת ה' עם בנ"י בצאתם מארץ מצרים" (מל"א ח', ט'). אכן בתהילים י"ט, ח' נאמר בהקבלה "תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות ה' נאמנה מחכימת פתי" כמו כן על הפסוק "ואת הארון לעדות" (שמות ל"א) ביאר רש"י: "ואת הארון לעדות - לצורך לוחות העדות" ומתוסף לביאור זה ביאורנו אנו.
192. שמות כ"ד, ז'.

ישנה פרשיה בתורה הקשורה בדם וחוזרת בה המילה "ברית" 13 פעמים, זו פרשת ברית המילה[193].

במתן תורה פירש רש"י שנכנסו ג"כ בברית המילה[194]. פרשה זו של ספר הברית נאמרה אחרי פרשת[195] "לא תכרות להם ולאלוהיהם ברית". ברית המילה היא זו שמבדילה את עמ"י מאוה"ע כפי שכתב בעל ספר החינוך[196]: "משרשי המצוה הזו לפי שרצה ה' יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם להבדילם משאר העמים בצורת גופם כפי שהם מובדלים מהם בתצורת נפשותיהם אשר מוצאם ומובאם אינו שווה". זהו הפן של ההפרשה מן המצרים אותו ראינו בארון, אשר קשור גם לברית המילה. וכפי שמובא ביוסף, שכשאשר התוודע לאחיו ואמר שאיננו מצרי אלא עברי הראה להם שהוא מהול[197], וזהו הפן של **ארון הברית**.

הארון בבית המקדש העתידי

בצורת הבית של יחזקאל מתנבא הנביא על הכרובים כחלק מהבית "על מעל הפתח ועד הבית הפנימי ולחוץ ואת כל הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון מידות. ועשוי כרובים ותימורים ותימורה בין כרוב לכרוב ושנים פנים לכרוב"[198].

באר פסוקים אלו רבנו יו"ט ליפמן הלר זצ"ל[199] שהכרובים יהיו על הקיר כמו בבית המקדש השני כאשר לא היה ארון[200].

צריך להבין מדוע בבית המקדש העתידי אנו מצפים לבניין אריאל בצורה של בית המקדש השני שלא היה בנוי בצורה האידיאלית ללא ארון וללא עשרת הניסים שנעשו בבית המקדש הראשון[201]?

כאשר שלמה בנה את ביתו והתפלל שיבואו גם הגויים לבית המקדש וימצאו בו מקום תפילה ראוי[202], הבין שנפתרה בעיית ההתבוללות ואדרבה יבואו הנוכרים וילמדו מתורתם ומחכמתם של ישראל[203].

ע"כ בחנוכת הבית ובהכנסת הארון לבית המקדש הזכיר שלמה את הפסוקים מספר במדבר[204] "קומה ה' ויפוצו אויבך" שהראינו לעיל, שדיברו ע"כ שהארון הפריד את ישראל

193. בראשית י"ז ועיין שבת קל"ג ע"א.
194. רש"י שמות כ"ד, ו'.
195. שמות כ"ג, ל"ב.
196. מצוה ב'.
197. בראשית רבה פר' צ"ג, ח' מובא ברש"י בראשית מ"ה, ד'.
198. יחזקאל מ"א, י"ז - י"ח.
199. בעל התוספות יו"ט.
200. ספר 'צורת הבית' סימן נ"ד.
201. ע"פ הגמרא יומא כ"א ע"א.
202. כמבואר במל"א ח', מ"א - מ"ג.
203. כפי שאכן החל לקרות עם מלכת שבא ומשאר האומות - עיין במל"א פרק י'.
204. פרק י', ל"ה - ל"ו.

מהאומות. בניגוד לכך שינה שלמה מעט את הפסוקים ואמר[205]: "ועתה קומה ה' אלוקים לנוחך אתה וארון עוזך כהניך ה' אלוקים ילבשו תשועה וחסידיך ישמחו בטוב". ברם לאחר תפלה זו ענה לשלמה הקב"ה[206]: "ואתה אם תלך לפני כאשר הלך דוד אביך בתם לבב וביושר לעשות ככל אשר צויתיך חוקי ומשפטי תשמור. והקמתי את כסא ממלכתך על ישראל לעלם כאשר דברתי על דוד אביך לאמור לא יכרת לך איש מעל כסא ישראל. אם שוב תשבון אתם ובניכם מאחרי ולא תשמרו מצוותי חוקתי אשר נתתי לפניכם והלכתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם. והכרתי את ישראל מעל פני האדמה אשר נתתי להם ואת הבית אשר הקדשתי לשמי אשלח מעל פני והיה ישראל למשל ולשנינה בכל העמים". יש להבין מדוע חוזר הקב"ה על דברו אחרי שכבר אמר לשלמה[207]: "ויהי דבר ה' אל שלמה לאמר הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בחוקתי ואת משפטי תעשה ושמרת את כל מצותי ללכת בהם והקמתי את דברי אתך אשר דברתי אל דוד אביך ושכנתי בתוך בני ישראל ולא אעזוב את עמי ישראל". משמע מפסוק זה, שאם לא ישמע אל דבריו ויחטאו חלילה כן יעזוב הקב"ה את ישראל, אם כן מדוע החזרה?

נראה שהחזרה נצרכה לאחר ששלמה הבין שנגמר הפחד מן ההשפעה הקלוקלת של האומות וזאת ניתן לראות מכך שביקש שינוח הארון. דבר זה מובן עם נישואיו של שלמה עם בנות נכר והדבר גרם להטיית לבו של שלמה מאחרי ה', כתיאור הנביא: "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו אחרי אלוהים אחרים ולא היה לבבו שלם עם ה' אלוקיו כלבב דויד אביו"[208]. באווירה כזו אכן היה צורך בחזרה על הנבואה. חז"ל קשרו את הדברים וביארו שנישואי שלמה עם בת פרעה היו בלילה של חנוכת בית המקדש וכך נאמר במדרש[209]: "א"ר יודן כל אותן שבע שנים שבנה שלמה בית המקדש לא שתה בהן יין כיוון שבנאו ונשא בתיה בת פרעה אותו לילה שתה יין והיו שם ב' בלוזמאות (=שמחה ע"פ ה'מתנות כהונה' שם) אחת שמחה לבנין בית המקדש ואחת שמחה לבת פרעה. אמר הקב"ה של מי אקבל של אלו או של אלו? באותה שעה עלה על דעתו להחריב את ירושלים ההי"ד כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת וגו'". שלמה שמיהר להתקשר לאומות וביקש לקבוע את הארון ולהסיר את המחיצות מהעמים, נפל הוא בסופו של דבר בתרבות הקלוקלת של העמים. דבר זה נגרם עקב הנסיון לדחוק ולהביא את הקץ בטרם עת.

הכישלון שהיה בימי שלמה יתוקן בביהמ"ק שאנו מחכים ומצפים לבנותו, וכך מופיע בישעיה[210]: "והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר בית ה' אל בית אלוקי יעקב ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו".

205. דהי"ב ו', מ"א.
206. מל"א ט', ד' - ז'.
207. מל"א ו', י"א - י"ב.
208. מל"א י"א, ד'.
209. ויקרא רבה פר' י"ב.
210. ישעיהו ב', ג'.

בבית העתידי תשרה השכינה, והכרובים יהיו על הקיר, שכן השכינה תהיה קבועה בבית ולא יהיה עוד מצב שחוששים מהתבוללות העם. על בית זה מתפלל דוד תפילה דומה לזו של שלמה[211]: "קומה ה' למנוחתך אתה וארון עוזך כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו".

דוד מודע לכך, שיכול להיות שזה לא יקרה אצלו "נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטנך אשית לכסא לך. **אם ישמרו בניך בריתי** ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך"[212]. אף על פי כן בטוח דוד שתפילה זו תתקיים לבסוף "זאת מנוחתי עדי עד פה אשב כי אויתיה"[213].

בהבנה זו של ביהמ"ק שאנו מצפים לבנינו תתבאר נבואת ירמיהו[214]: "ויאמר ה' אֵלַי בימי יאשיהו (=המלך שגנז את הארון) המלך... אך דעי עוונך כי בה' אלוקיך פשעת ותפזרי את דרכיך לזרים (=היינו חטא ההתבוללות בגויים ובתרבותם)... שובו בנים שובבים נאום ה'... ונתתי לכם רועים כליבי ורעו אתכם דעה והשכל" - כלומר תחזרו אלי ולא תלכו אחרי הגויים.

על רקע חזרה זו לה' מובנת גם כן המשכה של הנבואה: "והיה כי תרבו ופריתם בארץ בימים ההם נאום ה' **לא יאמרו עוד ארון ברית ה'** ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד".

א"כ כאשר יחלוף החשש מההתבוללות לא יהיה יותר צורך בארון המפרידם מהגויים שכן הגויים יבואו ללמוד תורה מישראל ולא להשפיע על תרבותם[215]. יתקיים במהרה הפס' הבא בנבואה: "בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה' **ונקוו אליה כל הגויים לשם ה' לירושלים** ולא ילכו עוד אחרי שרירות לבם הרע".

ראינו לעיל שפרשת "ויהי בנסוע הארון" נעקרה ממקומה בדגלים והונחה בין הפרשיות המתארות את המהלך במדבר לא"י וההתנתקות ממצרים.

כאשר תתקיים נבואת ירמיהו שוב אין צורך בעקירה זו ממקום הפרשה ואדרבה הארון יהיה בתוך דגלי ישראל בפן השראת השכינה שבו במקומם של ישראל "המקום אשר יבחר ה'".

בדרך זו יתבארו דברי הגמרא[216]: "דתניא רשב"ג אומר עתידה פרשה זו (פרשת "ויהי בנסוע הארון") שתיעקר מכאן ותיכתב במקומה" רש"י פירש על אתר: "**עתידה פרשה זו - לעתיד שיהיו כל הפורענויות בטלים ולא ידאגו לפורענות** ויצר הרע בטל".

לא יהיה זה רק כתקופת שלמה שלא היתה פורענות אלא כאשר יבוא המצב שגם כן **לא ידאגו** לפורענות אזי ניתן יהיה להחזיר פרשה זו למקומה כפי שיתקיים בביהמ"ק שאנו מצפים לבנייתו כפי שנתנבאו נביאנו, במהרה בימינו אמן.

211. תהלים קל"ב, ח' - ט'.
212. שם.
213. שם.
214. ירמיה ג', ו' - ט"ו.
215. ועיין יהודי וארצו, א. קורמן עמוד 265 המתיחס לענין.
216. שבת קט"ז ע"א.

נספח – הפרוכת בבית המקדש הראשון

בגמרא[217] מופיע כי שני סוגי פרוכות היו בבית המקדש השני: "פרוכות היכל" ו"פרוכות דבבי" (=שערים).

פרוכות היכל שנועדו להבדיל בין חלקי המקדש, הכסף לאריגתן נגבה מבדק הבית.

פרוכות דבבי שנועדו רק לצניעות - לכסות את השערים, ואינם חלק אינטגרלי מהבית, הכסף לאריגתן נגבה מתרומת הלשכה. הרמב"ם[218] פסק גמרא זו להלכה.

בהלכות בית הבחירה[219] כתב הרמב"ם כי בבית ראשון לא היתה פרוכת אלא אמה טרקסין, ובבית שני היו שתי פרוכות. מאידך בסוף אותה ההלכה פסק הרמב"ם שבמקדש ראשון היתה פרוכת אחת שנאמר[220]: "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקודשים".

לכאורה ישנה סתירה בתוך הלכה זו ביחס לבית הראשון: האם היתה בו פרוכת אחת או שהיתה בו אמה טרקסין?

אם נאמר שפרוכת זו היא "פרוכת דבבי", אין הדבר מתאים להלכות שקלים שהבאנו לעיל, שם ביאר הרמב"ם שפרוכת דבבי אינה חלק אינטגרלי מהבנין, ופה מגדיר הרמב"ם פרוכת זו כמבדילה בין הקודש וקודש הקודשים.

ה"כסף משנה" בהלכות בית הבחירה, ביאר שכוונת המינוח "מקדש ראשון" היינו המשכן, ודייק זאת מחילוף הלשון "בית ראשון" ו"מקדש ראשון".

ניתן לחזק את דבריו אף מהגמרא האומרת[221]: "אשכחן מקדש דאיקרי משכן ומשכן דאיקרי מקדש".

אמנם הדבר נשאר תמוה מדוע לא כתב הרמב"ם "משכן", וכן יש לבאר לפי דבריו כיצד מפרש הרמב"ם את הפסוק בדברי הימים[222] המעיד על עצם הימצאות פרוכת בבית ראשון?

הרמב"ם בתחילת הלכות בית הבחירה כתב[223]: "כיון שנכנסו לארץ העמידו **המשכן** בגלגל... ומשם באו לשילה... ושס"ט שנה עמד **משכן** שילה וכשמת עלי חרב ובאו לנוב ובנו שם **מקדש**. וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון ובנו שם **מקדש**... כיון שנבנה **המקדש** בירושלים...".

רק מנוב והלאה קרוי המקום המקודש "מקדש" ולא "משכן", שכן לאחר חורבן שילה כשגלה הארון ובא לקרית יערים[224], המרכז היה המזבח שזהו אפיון **למקדש**.

217. כתובות ק"ו ע"א.
218. הלכות שקלים פ"ד ה"ב.
219. פ"ד ה"ב.
220. שמות כ"ו, ל"ג.
221. עירובין ב' ע"א.
222. דהי"ב ג', י"ד.
223. פרק א' הלכות ב'-ג'.
224. שמו"א ז', א' - ב'.

אם כן "מקדש ראשון" היינו מקדש נוב, ושם עדיין נהגו ע"פ הלכות המשכן - פרוכת אחת.

לכן הדגיש הרמב"ם שבנוב אע"פ שהיה קרוי "מקדש" עדיין נהגו בו כהלכות המשכן.

המינוח "**בית**" מופיע ברמב"ם רק ביחס למקדש שבירושלים ולא במשכנות ובשאר המקדשים.

על כן ישנו החילוק בין בית ראשון למקדש ראשון כדברי הכסף משנה, אך לשיטתנו הכונה דוקא למקדש שבנוב. אם כן הפרוכת של "והבדילה", שתפקידה להפריד בין קדש הקדשים להיכל אכן לא היתה בבנין שלמה.

בבנין שלמה היתה רק "פרוכת דבבי" כלשון הגמרא במסכת יומא[225].

המינוח "מקדש" הקיים מנוב והלאה כולל את הבנין שבירושלים שכן משמעותו היא האיזור המקודש סביב המזבח. זאת רואים מלשון הרמב"ם שכאשר דן הוא בהלכות הר הבית, העזרות וכו' כתב[226]: "**המקדש** כולו לא היה במישור אלא במעלה ההר".

חלוקה זו נראית בעליל שכן הרמב"ם כתב[227]: "ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין **הבית** עושין בו קודש וקודש הקודשים ויהיה לפני הקודש מקום אחד והוא הנקרא אולם (=האולם היה רק בבנינים בירושלים ולא מקודם[228]), ושלושתן נקראין היכל".

ממשיך הרמב"ם וכותב: "ועושין מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו, כעין קלעי החצר שהיו במדבר. וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אוהל מועד הוא הנקרא **עזרה והכל נקרא מקדש**".

אמנם יש להעיר כי אנו התבססנו על הגירסא ברמב"ם הנמצאת לפנינו ואילו במהדורת הרב קאפח זצ"ל גם בשילה גרס הוא "מקדש". לדבריו מקדש ראשון יהיה מקדש שילה.

אנו העדפנו את הגירסא שלפנינו הן מפני שבמהדורת "פרנקל" לא קיבלו את גירסת הרב קאפח[229], והן מפני שהחלוקה בין שילה, נוב, גבעון וירושלים ובין המשכן שבגלגל **ובמדבר** לא ברורה.

לא מסתבר לומר ע"פ גירסת הרב קאפח שבגלגל ובמדבר המשכן היה אוהל ואח"כ היה בנין מאבנים, שכן הרב קאפח עצמו נתקשה בפירושו על ההלכה מפירוש המשניות לרמב"ם שכתב[230]: "הקימו **אוהל מועד** שבמדבר בנוב". (בכל אופן חידושנו המרכזי הוא ש"מקדש ראשון" אינו "בית ראשון", וחידוש זה מתאים אף לפי גירסת הרב קאפח זצ"ל).

225. יומא נ"ד ע"א.
226. הל' בית הבחירה פ"ו ה"א.
227. שם פ"א ה"ה.
228. ראה עירובין ב' ע"א.
229. עיין שם בציונים של הגירסאות.
230. זבחים פ"ד מ"ז.